

**ARCHEOLOGISCH BUREAUONDERZOEK
VOORTHUIZEN-NOORD**

GEMEENTE BARNEVELD

15 juni 2011
076310860:0.2 - Definitief
B01043.200865.0100

Inhoud

1	Inleiding	3
1.1	Aanleiding voor het bureauonderzoek	3
1.2	Onderzoeksgebied	3
1.3	Huidige situatie plangebied	5
1.4	Toekomstige situatie plangebied	5
1.5	Doel van het bureauonderzoek	6
1.6	Juridisch en Beleidskader	6
1.6.1	Verdrag van Malta	7
1.6.2	Wet op de archeologische monumentenzorg	7
1.6.3	gemeentelijk beleid	8
1.6.4	AMZ-cyclus	8
1.7	Werkwijze	9
2	Landschap	11
2.1	Inleiding	11
2.2	Geologie	11
2.3	Geomorfologie en bodem	12
2.4	Hoogtebestand AHN	14
2.5	Grondwater	15
3	Geschiedenis	17
3.1	Inleiding	17
3.2	Geschiedenis	17
3.2.1	Prehistorie	17
3.2.2	Romeinse Tijd	19
3.2.3	Middeleeuwen	20
3.2.4	Nieuwe Tijd	21
3.3	Kadasterkaart 1811-1832	22
3.4	Topografische militaire kaarten	24
3.5	Bouwhistorie	28
4	Archeologie	30
4.1	Inleiding	30
4.2	IKAW	30
4.3	Gemeentelijke archeologische verwachtingskaart en beleidskaart	31
4.4	AMK	33
4.5	Cultuurhistorische waardenkaart	33
4.6	Archis2: waarnemingen en vondstmeldingen	37
4.7	Eerder uitgevoerd onderzoek	38
5	Conclusies en advies	41
5.1	Conclusies bureauonderzoek	41
5.2	Archeologische verwachting	41

5.3 Advies	42
6 Bronnen	44
Colofon	46

HOOFDSTUK 1 Inleiding

1.1

AANLEIDING VOOR HET BUREAUONDERZOEK

In het plangebied zal de weg N303 worden omgeleid. De weg zal ten noorden van de bebouwde kom van Voorthuizen komen te liggen.

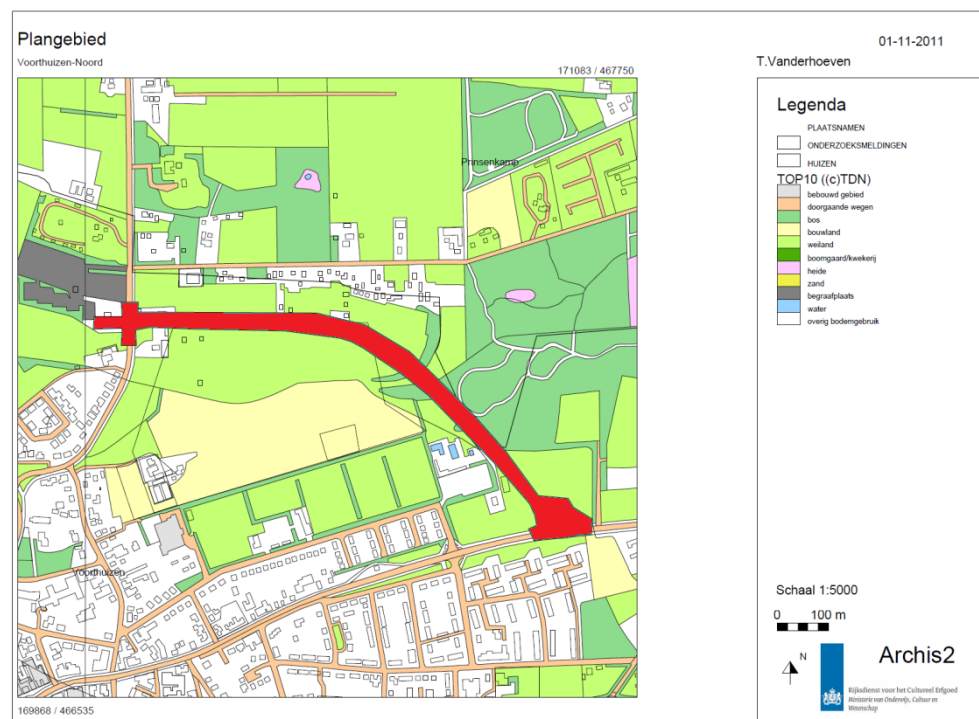
Bij de aanleg van de weg kunnen mogelijk archeologische waarden verstoord worden. Het bureauonderzoek heeft als doel inzicht te verschaffen in de archeologische waarden die zich in het plangebied kunnen bevinden.

1.2

ONDERZOEKSGBIED

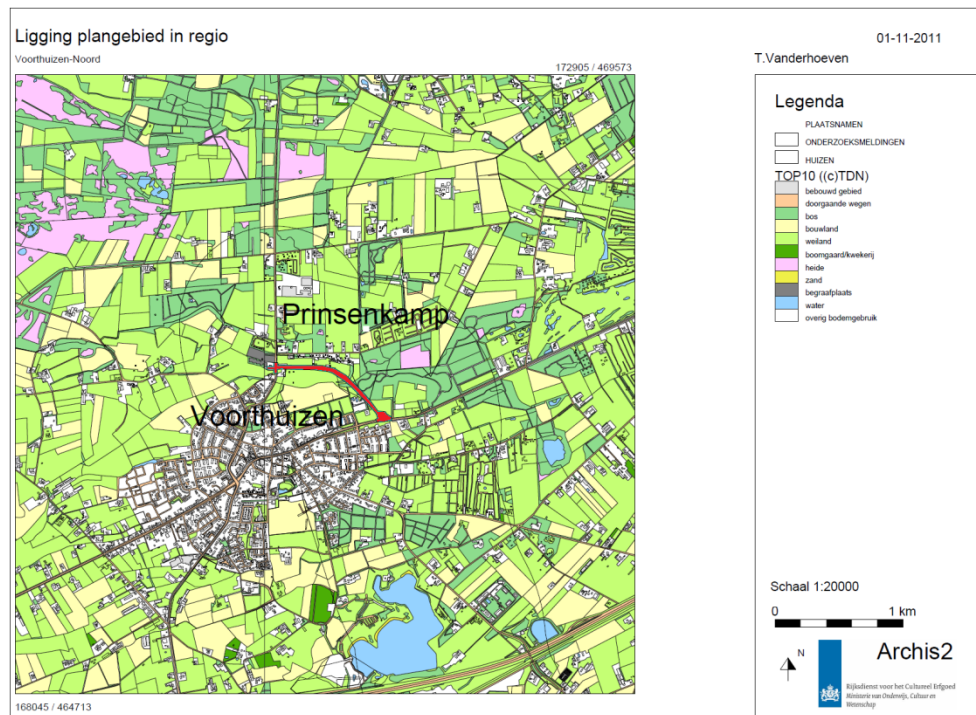
Afbeelding 1

Plangebied in rood.

Afbeelding 2

Ligging plangebied in de regio (in rood).

Voor deze bureaustudie is uitgegaan van een onderzoeksgebied dat bestaat uit het plangebied en een zone van 500 meter daaromheen. Hierdoor wordt een completer beeld verkregen van de aanwezige waarden in en rondom het onderzoeksgebied en kunnen resultaten uit de omgeving worden geëxtrapoleerd.

Tabel 1

Objectgegevens.

Objectgegevens onderzoek – Rondweg N303 Voorthuizen Noord	
ARCADIS projectnummer	B01043.200865
Projectnaam	Rondweg N303 Voorthuizen Noord
Plaats	Voorthuizen
Gemeente	Barneveld
Provincie	Gelderland
Kaartbladen	32F
Coördinaten:	
NW	170013; 467286;
NO	170464; 467289;
ZO	170875; 466838;
ZW	170994; 466852;
Oppervlakte plangebied	64,6193 ha
Onderzoeksmelding Archis2	47.227
Archeoregio	Utrechts-Gelderse zandgebied
Uitvoerder	ARCADIS Nederland BV
Contactpersoon	T. Vanderhoeven
Opdrachtgever	Gemeente Barneveld
Bevoegd Gezag	Gemeente Barneveld
Uitvoeringsperiode onderzoek	Juni-September 2011
Beheerder en plaats documentatie	ARCADIS Nederland BV, locatie 's-Hertogenbosch

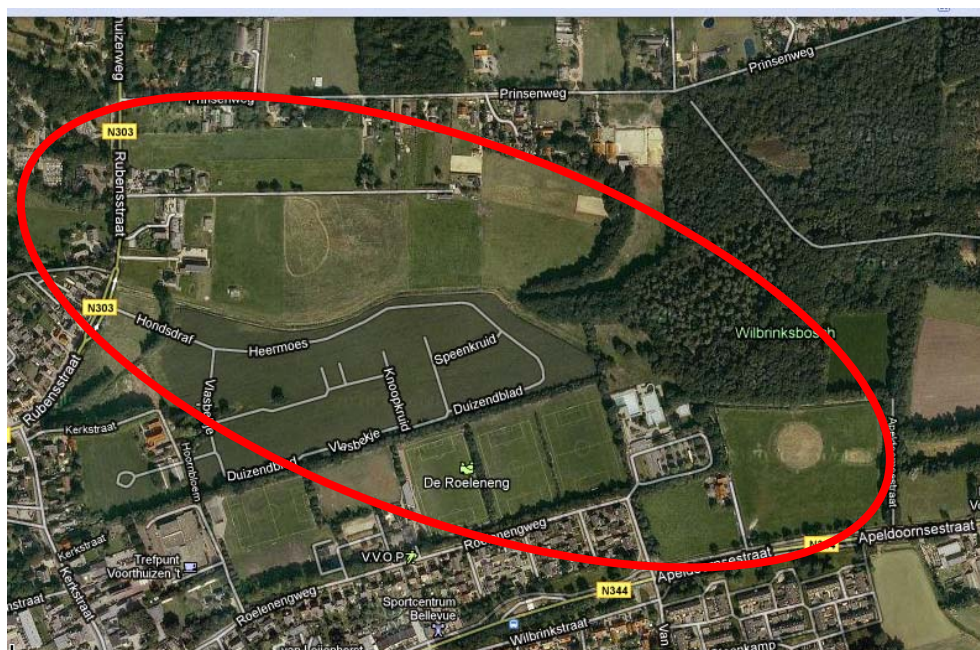
1.3

HUDIGE SITUATIE PLANGEBIED

Het plangebied is momenteel grotendeels in gebruik als grasland of akkerland, een klein deel is als bos aangeplant (zie Afbeelding 3).

Afbeelding 3

Luchtfoto huidige situatie plangebied.

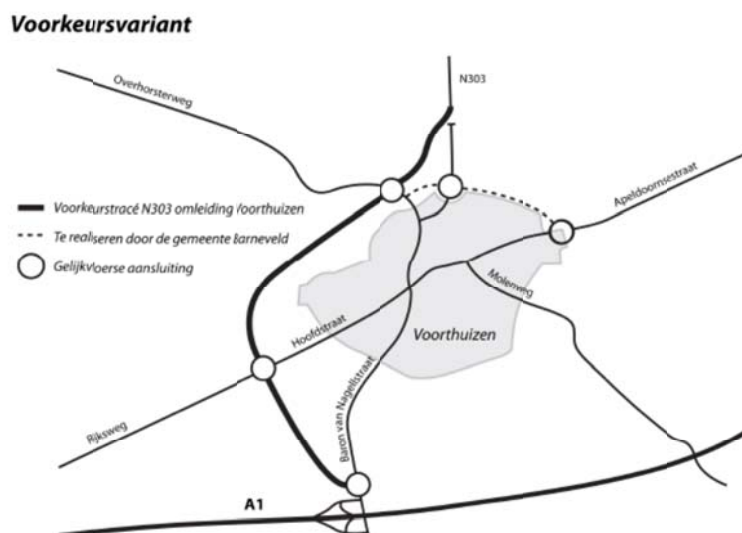
1.4

TOEKOMSTIGE SITUATIE PLANGEBIED

Binnen het plangebied wordt de N303 ten noordoosten van Voorthuizen omgeleid. De aanleg van de omleiding staat in relatie tot de westelijke rondweg welke door de gemeente provincie Gelderland zal worden gerealiseerd. In Afbeelding 4 staat een globale weergave van de rondweg en in Afbeelding 5 een gedetailleerde versie.

Afbeelding 4

Voorkeursvariant
rondweg N303.

Afbeelding 5

Ontwerp rondweg N303
voor plangebied
Voorthuizen noord.

1.5

DOEL VAN HET BUREAUONDERZOEK

1. Het bureauonderzoek heeft als doel inzicht te verschaffen in de archeologische waarden die zich mogelijk in het plangebied bevinden of verwacht worden.
2. Aan de hand van dit bureauonderzoek wordt een uitspraak gedaan over de noodzaak van archeologisch vervolgonderzoek.

1.6

JURIDISCH EN BELEIDSKADER

Monumentenwet 1988, Verdrag van Malta 1992, Wet op de Archeologische Monumentenzorg 2007 (WAMz), Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA versie

3.2), Belvoir 3 – Provinciaal Cultuurhistorisch Beleid – 2009-2012, De Verdieping – achtergrond document – Interim Beleidskader Archeologie 2009-2012.

1.6.1

VERDRAG VAN MALTA

Op 16 januari 1992 is door de Raad van Europa het Europese verdrag van Malta - ook wel bekend als de Conventie van Malta of het verdrag van Valletta - gesloten. Aanleiding was de toenemende druk op het archeologisch erfgoed in Europa, onder meer door ruimtelijke ontwikkelingen, waardoor bodemarchief ongezien verloren dreigde te gaan. Het verdrag beoogt het cultureel erfgoed dat zich in de bodem bevindt beter te beschermen.

Grondslag van het verdrag is dat dit archeologische erfgoed integrale bescherming nodig heeft en krijgt. In het Verdrag zijn drie uitgangspunten ten aanzien van de omgang met archeologie geïntroduceerd:

- Het streven naar het behouden van archeologie in de bodem, het zogenaamde "behoud in situ" (artikel 4, tweede lid). Opgraven is het (gedocumenteerd) vernietigen van het bodemarchief en is in principe niet het eerste streven. De gedachte daarachter is dat er bodemarchief voor toekomstige generaties bewaard moet blijven. Zij hebben immers betere onderzoekstechnieken en stellen andere onderzoeksvragen.
- Tijdig rekening houden in de ruimtelijke ordening met de mogelijkheid of aanwezigheid van archeologische waarden, zodat er nog ruimte is voor archeologievriendelijke alternatieven (artikel 5). Zo wordt voorgesteld om steeds vooraf onderzoek te laten doen naar de mogelijke aanwezigheid van archeologische waarden om het bodemarchief beter te beschermen en om onzekerheden tijdens de bouw van bijvoorbeeld nieuwe wijken te beperken. Op deze manier kan daar bij de ontwikkeling van de plannen zoveel mogelijk rekening mee worden gehouden. Door er vooraf rekening mee te houden, wordt vertraging in bouwprocessen voorkomen.
- Het 'de verstoorder betaalt'-principe. De ontwikkelaar is verantwoordelijk voor de kosten van het archeologisch onderzoek en de uitwerking van de resultaten (artikel 6). Dit principe is geïntroduceerd als een stimulans om locaties voor ruimtelijke ontwikkeling te zoeken waarbij de archeologische verwachtingswaarden minder hoog zijn.

In Nederland ontstond na het ondertekenen van het Verdrag een praktijk die men de 'geest van Malta' is gaan noemen. In afwachting van de implementatie van het verdrag werd bij het gebruik van het bestaande ruimtelijke instrumentarium de archeologie steeds vaker als één van de af te wegen belangen opgenomen. Zo werd bij infrastructurele rijksprojecten al sinds 1987 standaard archeologisch onderzoek gedaan. Provincies hebben in de jaren '90 in hun streekplannen kaders voor de toetsing van het archeologische belang opgenomen. In veel bestemmingsplannen zijn aanlegvergunningstelsels voor archeologie opgenomen.

1.6.2

WET OP DE ARCHEOLOGISCHE MONUMENTENZORG

De op 1 september 2007 van kracht geworden Wet op de Archeologische Monumentenzorg (Wamz) is een aanpassing op de Monumentenwet 1988 en regelt de omgang met het archeologisch erfgoed. Deze wet heeft echter geen zelfstandige betekenis maar heeft

wijzigingen doorgevoerd in een aantal andere wetten, te weten de Monumentenwet 1988, de Ontgrondingenwet, de Wet milieubeheer en de Woningwet. Sinds de inwerkingtreding van de Wabo is een deel van de implementatie van de Wamz in die wet te vinden en is de Woningwet niet meer relevant voor de archeologische monumentenzorg. De regeling van de bouwvergunning is namelijk over gegaan naar de Wabo.

Thans stelt de Wabo een omgevingsvergunning verplicht voor het bouwen van een bouwwerk. De Monumentenwet bepaalt in samenhang met de Wabo dat aan deze omgevingsvergunning voorschriften kunnen worden verbonden die nodig zijn in het belang van de archeologische monumentenzorg.

Voorts regelt de Wamz dat van de aanvrager van een omgevingsvergunning kan worden verlangd dat hij een rapport overlegt waarin de archeologische waarde van het terrein dat volgens de aanvraag wordt verstoord, wordt vastgesteld (zie art. 14, derde lid, 37, derde lid, 39, tweede lid, 40, eerste lid en 41, eerste lid, van de Monumentenwet 1988 en art. 3a van de Ontgrondingenwet).

1.6.3

GEMEENTELIJK BELEID

In 2009 heeft de gemeente Barneveld een interim beleidskader opgesteld. Hierin is bepaald wanneer archeologisch onderzoek dient plaats te vinden.

GEMEENTELIJK BELEID

In geval van een AMK-terrein geldt dat altijd archeologisch onderzoek vereist is. In geval van een historische dorpskern geldt een vrijstelling van 30m2.

In geval van een gebied met hoge of middelhoge archeologische verwachting geldt een onderzoeksverplichting bij plangebieden groter dan 100m2 en bodemingrepen dieper dan 40 cm.

In geval van een gebied met uitsluitend lage archeologische verwachting hoeft geen archeologisch onderzoek plaats te vinden. In geval van plangebieden met meerdere verwachtingszones dienen ook zones met een lage archeologische verwachting onderzocht te worden.

1.6.4

AMZ-CYCLUS

Wanneer bodem verstorende activiteiten plaats vinden op terreinen waar zich mogelijk archeologische waarden bevinden, dient archeologisch onderzoek binnen het kader van de Archeologische Monumentenzorg (AMZ) te worden uitgevoerd. Het gehele traject van de AMZ omvat een aantal stappen die elkaar kunnen opvolgen, afhankelijk van het resultaat van de voorgaande stappen (zie Afbeelding 6). Om inhoudelijke, prijs- en planningstechnische redenen kan er soms voor gekozen worden om bepaalde stappen gelijktijdig uit te voeren. Bovendien kan, indien reeds voldoende gegevens bekend zijn, een stap worden overgeslagen. Elke stap eindigt met een rapport met daarin een advies voor de vervolgstappen. Na elke stap wordt er een selectiebesluit door de bevoegde overheid, gemeente, provincie of de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, op basis van de resultaten van het archeologisch onderzoek genomen. Indien na een bepaalde stap blijkt dat geen nader vervolgonderzoek nodig is, wordt het archeologisch onderzoek afgesloten. Ook kan

het bevoegd gezag besluiten dat een vindplaats van dermate groot belang is dat deze behouden moet worden in situ. Dan dienen de archeologische resten in de grond beschermt te worden door planaanpassing of planinpassing.

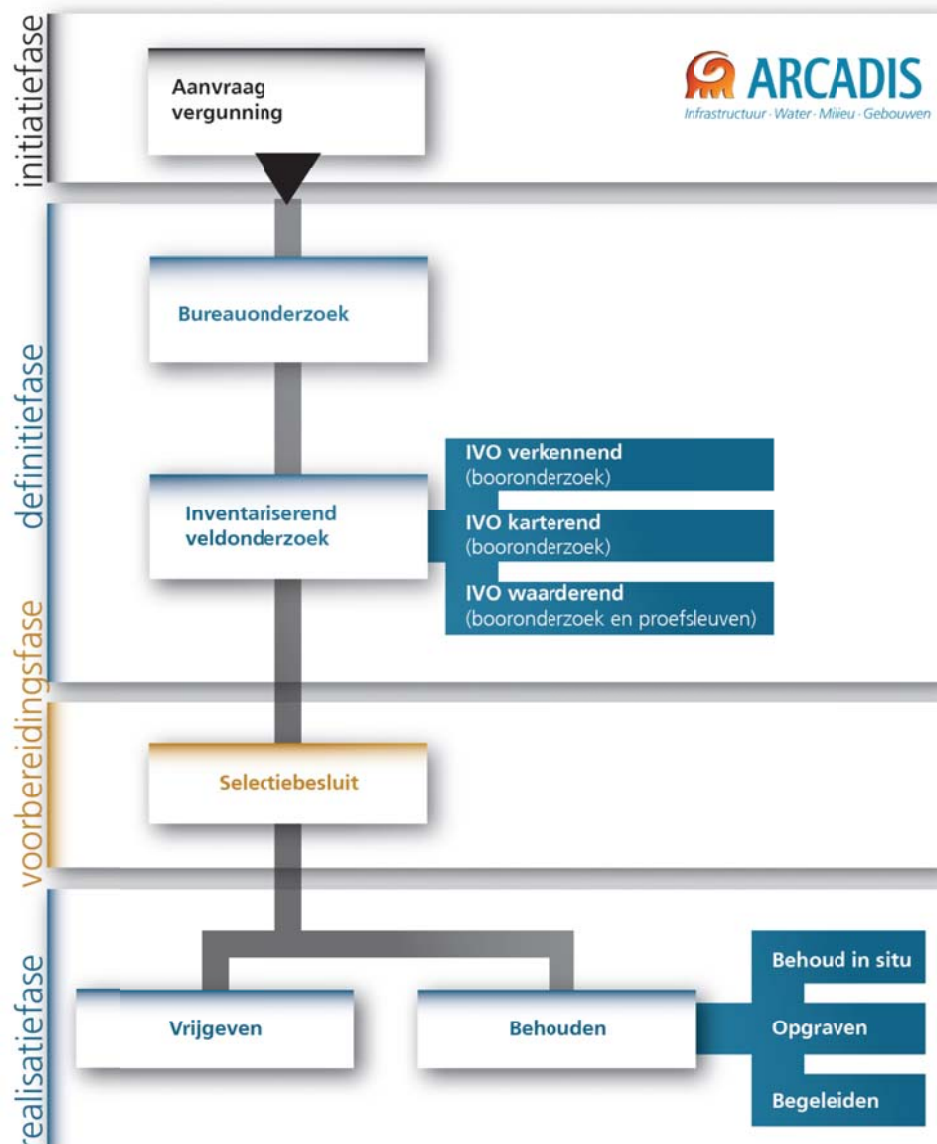
1.7

WERKWIJZE

De werkzaamheden bestaan uit een bureaustudie. Deze richt zich op archeologische bronnen als de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW), de Archeologische Monumentenkaart (AMK), de archeologische database Archis2 van de Rijksdienst voor het Culturele Erfgoed (RCE) en het provinciaal en gemeentelijk beleid. Ook wordt gebruik gemaakt van de topografische kaart, de geomorfologische kaart, de hoogtekaart en de bodemkaart. Ten slotte is historisch kaartmateriaal gebruikt om de bestemming van het plangebied in het verleden vast te stellen.

Afbeelding 6

Schematische weergave van de AMZ-cyclus.

HOOFDSTUK 2 Landschap

2.1

INLEIDING

Het menselijke doen en laten werd en wordt in grote mate bepaald door de landschappelijke omgeving, en de mogelijkheden die daardoor geboden worden. De geologische, geomorfologische en bodemkundige situaties zijn daarom van belang voor een archeologisch onderzoek.

2.2

GEOLOGIE

Het plangebied maakt deel uit van het dekzandlandschap van de Gelderse Vallei dat gekenmerkt wordt door dekzandruggen en -laagten. Het huidige landschap is grotendeels gevormd door de geologische processen gedurende het midden en laat Pleistoceen (2,7 miljoen -10.000 jaar voor heden). Het Pleistoceen werd gekenmerkt door een afwisseling van koude en warme perioden (respectievelijk glacialen en interglacialen). Tijdens glacialen (ijstijden) breidde het landijs zich vanuit Scandinavië uit over groten delen van Noordwest-Europa. Tijdens de interglacialen was het klimaat vergelijkbaar met het tegenwoordige klimaat. Tijdens ijstijden daalde de gemiddelde jaartemperatuur zodanig dat de poolijskappen tot enorme omvang konden groeien. Gedurende twee glacialen bereikte het landijs Nederland.

Vooraf de laatste grote ijsbedekking tijdens het voorlaatste glaciaal, het Saalien (250.000 tot 130.000 jaar geleden) heeft zichtbare sporen in het Nederlandse landschap achtergelaten. Doordat het water in de ijskappen zat opgeslagen lag de Noordzee droog. Zodra het landijs in het midden van Nederland arriveerde, splitste het front zich in een aantal brede ijstongen, die zuidwaarts uitstroonden. Daarbij ontstonden diepe, tongvormige glaciale bekkens, geflankeerd door hoge stuwwallen.

Onderaan het landijs smolt het meegevoerde materiaal uit, hierdoor werd onder de ijstongen een slecht doorlatend kleiig pakket, de zogenaamde grondmorene of keileem, afgezet. De stuwwallen bestaan uit vroeg-Pleistocene rivierafzettingen. Deze werden door de ijstongen geplooid en vervolgens opgedrukt, hierdoor ontstonden steilstaande structuren met een dakpansgewijze stapeling van sedimentlagen.

Op de lijn Haarlem-Nijmegen kende het landijs zijn maximale uitbreiding. Aan de voorzijde van het ijsfront werden grote hoeveelheden sediment afgezet als gevolg van smeltwater. Deze puinwaaiers bestaan grotendeels uit geërodeerde oudere Pleistocene afzettingen. In de laatste fasen van het Pleistoceen zijn bij het afsmelten van de ijstongen delen van de stuwwallen en de smeltwaterafzettingen geërodeerd. Het aanvankelijk vlakke midden van Nederland was aan het einde van het Saalien veranderd in een zeer reliëfrijk landschap.

Na het Saalien volgde het Eemien (130.000-115.000 jaar voor heden), een warmere periode waarin de gemiddelde temperatuur iets hoger lag dan vandaag de dag. De zeespiegel steeg, waardoor het Noordzeebekken zich weer vulde. In de laaggelegen glaciale bekkens werd op grote schaal mariene klei afgezet. Door bodemdaling bevindt deze klei zich tegenwoordig in de Gelderse Vallei op een diepte van 40 m – NAP. Buiten deze afzettingen op de bodem van de Eem-zee is het Eemien een periode van beperkte sedimentatie. Door de stijgende temperatuur raakte het land begroeid en werd op verschillende plaatsen veen gevormd.

Na het relatief kortdurende Eemien volgde opnieuw een ijstijd, het Weichselien (115.000 - 10.000 jaar voor heden). Het landijs reikte niet tot aan Nederland, wel heersten er hier zogenaamde periglaciale klimaatcondities. Daarbij ontstond er een toendra-achtige vegetatie. In de koudste fasen van het midden Weichselien ontwikkelde zich permafrost, waardoor er een poolwoestijn ontstond. De schaarse vegetatie was niet in staat om de bodem vast te houden waardoor de wind vrij spel kreeg. Vooral in de gebieden buiten de beek- en rivierdalen werden tijdens het midden Weichselien grote hoeveelheden dekzand afgezet, in de vorm van ruggen en dalen. In uitgestrekte delen van met name de Gelderse Vallei, de Graafschap en Salland werd dit materiaal als een dikke deken fijn, zwak lemig zand afgewisseld met lemige lagen afgezet: het Oud Dekzand. Ook op de stuwwallen werd dekzand afgezet, waarbij met name in de luwte langs de flanken dikke dekzandgordels ontstonden. Het stuwwallenlandschap raakte doorsneden door sneeuwsmeltwaterrivieren. Tijdens kortdurende warme perioden binnen het Weichselien, de zogenaamde interstadialen, werd plaatselijk veen gevormd dat vervolgens in koudere fasen met dekzand werd bedekt.

De huidige geologische periode, het Holocene, begon ca. 10.000 jaar geleden. Het begin van het Holocene wordt gekenmerkt door een geleidelijke stijging van de temperatuur. Het landschap raakte hierdoor opnieuw begroeid, eerst met naaldbos, later met dicht loofbos. Door de toenemende begroeiing kwam een eind aan de grootschalige erosie- en sedimentatieprocessen die het stuwwallenlandschap in hoofdlijnen hebben vormgegeven. Hierdoor vonden gedurende het grootste deel van het Holocene geen belangrijke natuurlijke wijzigingen van het pleistocene reliëf meer plaats. In het Holocene krijgt ook de mens een belangrijke invloed op de vorming van het landschap. Door de introductie van landbouw moeten gronden worden ontgonnen, ten koste van de bossen. In deze regio ontstonden als gevolg hiervan op den duur grote zandverstuivingen en heidegebieden. In de 19de eeuw begon men met de aanleg van nieuwe bossen teneinde de verstuivingen een halt toe te roepen. Tegelijkertijd werden de heidevelden beschermd en werd er beschermingsmaatregelen toegepast zoals het beplanten van de stuifzanden met helm. Een ander landschapselement dat onder invloed van de mens is ontstaan zijn de hoge enkeerdgronden. Dit zijn zandgronden met een mest- of plaggendek, dat is opgebracht om de arme zandgronden te verbeteren.

2.3

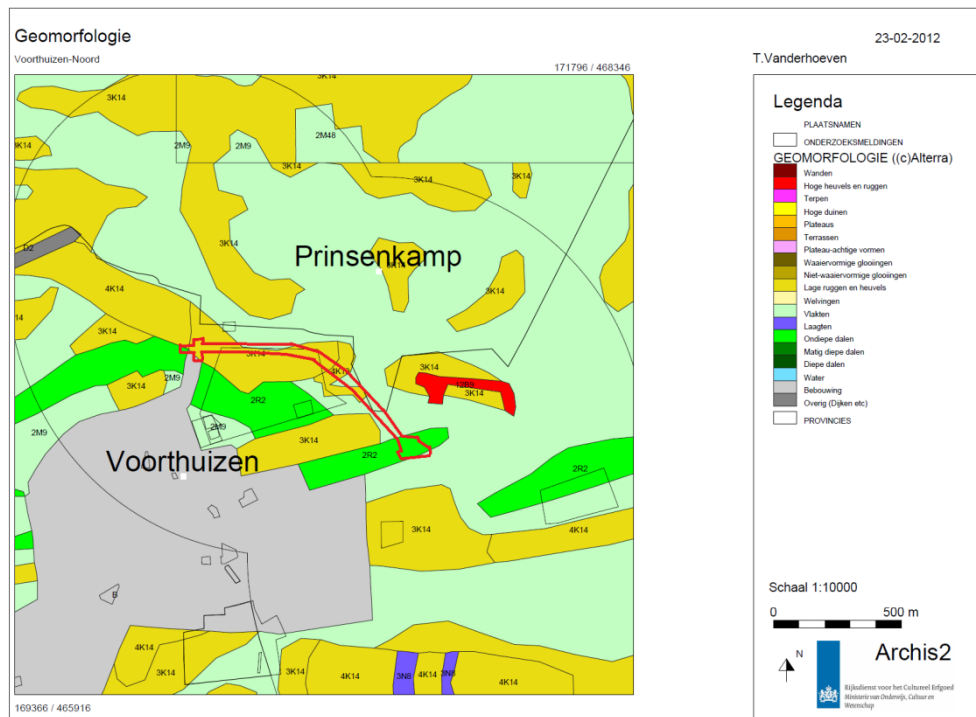
GEOMORFOLOGIE EN BODEM

Het tracé van de rondweg bevindt zich grotendeels op twee oost-west georiënteerde dekzandruggen met hoge zwarte enkeerdgronden (zEZ21). Deze hebben een dikke antropogene A-horizont die is ontstaan als gevolg van intensieve bemesting en aanrijking met plaggen in het verleden (Nieuwe tijd). De dikte van het plaggendek

kan oplopen tot meer dan één meter.¹ Daartussen, centraal in het plangebied, ligt een dalvormige laagte zonder veen (2R2) met vlakvaaggronden met grondwatertrap III.

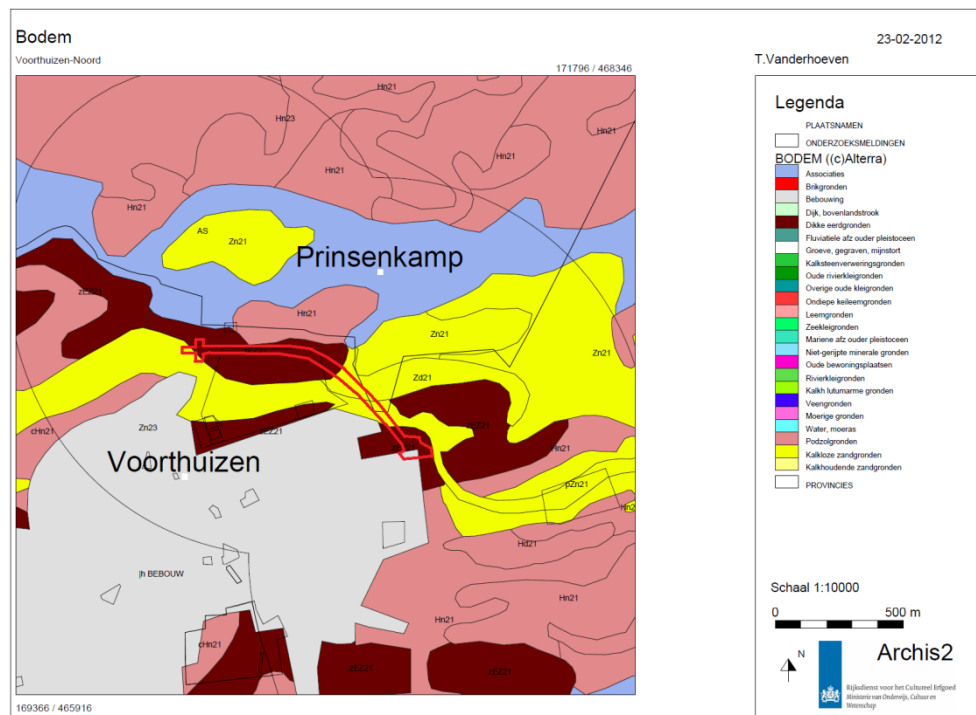
Afbeelding 7

Geomorfologie binnen
het onderzoeksgebied
(plangebied in rood).

Afbeelding 8

Bodem binnen het
onderzoeksgebied
(plangebied in rood).

¹ Heunks 2004.

2.4

HOOGTEBESTAND AHN

Het Actueel Hoogtebestand van Nederland (AHN) geeft de precieze en gedetailleerde maaiveldhoogtes in heel Nederland. De maaiveldhoogtes worden in een kleurenschaal weergegeven, waarbij in rood de hoge delen, en in blauw de lage delen worden weergegeven.

Op het kaartmateriaal is goed te zien dat het centrale gedeelte aanzienlijk hoger ligt dan de rest van het tracé. Een groot gedeelte van het tracé ligt op een dekzandrug. De verhoogde ligging van het centrale deel van het plangebied duidt mogelijk op een stuifwal. Het hoogte verschil ter plaatse lijkt echter te zijn uitvergroot door ongefilterde AHN gegevens, ter plaatse staat namelijk bebossing (zie luchtfoto Afbeelding 3 en Afbeelding 9).

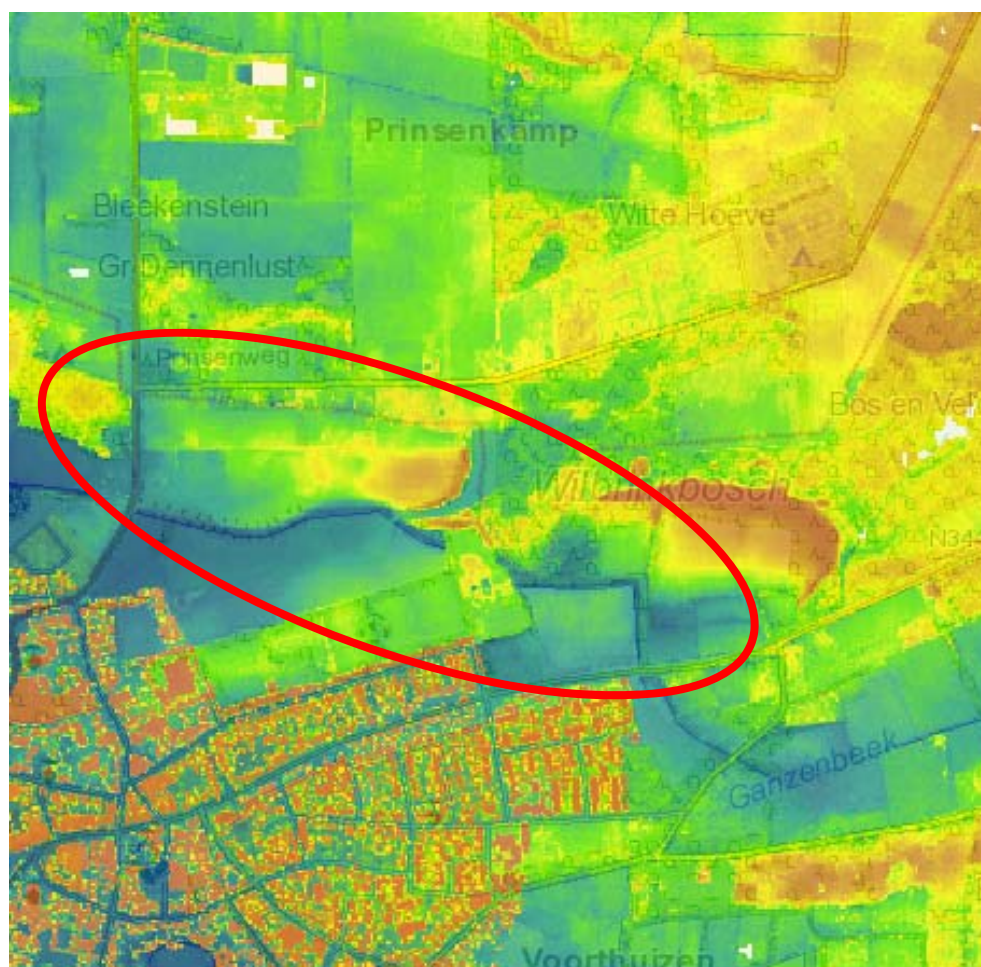
Afbeelding 9

Bebossing in het centrale deel van het plangebied.

Afbeelding 10

AHN van het
onderzoeksgebied.

2.5

GRONDWATER

Het grondwaterpeil bepaalt voor een groot deel de mate van conservering van archeologische waarden in de bodem. Archeologische resten die zich onder de gemiddeld laagste grondwaterstand (GLG) bevinden worden door het water tegen degradatie beschermd. Vooral organische resten blijven in een natte omgeving veelal goed geconserveerd. Resten die boven de GLG liggen raken in de loop van de tijd steeds ernstiger aangetast door verdroging en oxidatie. Wanneer de grondwaterstand door verstoringen veranderd kan dat ernstige gevolgen hebben voor het in de bodem aanwezige bodemarchief.

Diepte en dynamiek van de grondwaterstand ten opzichte van het maaiveld wordt aangeduid met de term grondwatertrappen (Gt). Grondwatertrappen worden op de bodemkaart van nat naar droog aangeduid met de Romeinse cijfers I-VII en zijn gebaseerd op de gemiddeld hoogste en de gemiddeld laagste grondwaterstand (afgekort met GHG en GLG). Onderstaande tabel geeft een overzicht van de indeling van de grondwatertrappen met bijbehorende grondwaterstanden.

Het plangebied kent grotendeels grondwatertrap VI, in het centrale deel van het plangebied ligt een zone met grondwatertrap VIII en een zone met grondwatertrap III. Grotendeels is

het plangebied dus zeer goed ontwaterd (zie Afbeelding 11). Dit betekent dat organische resten (plantenresten, botresten, organische constructies) doorgaans zeer slecht bewaard zijn gebleven. In dieper gelegen sporen en bestaat echter nog steeds een kans op het aantreffen van organische resten.

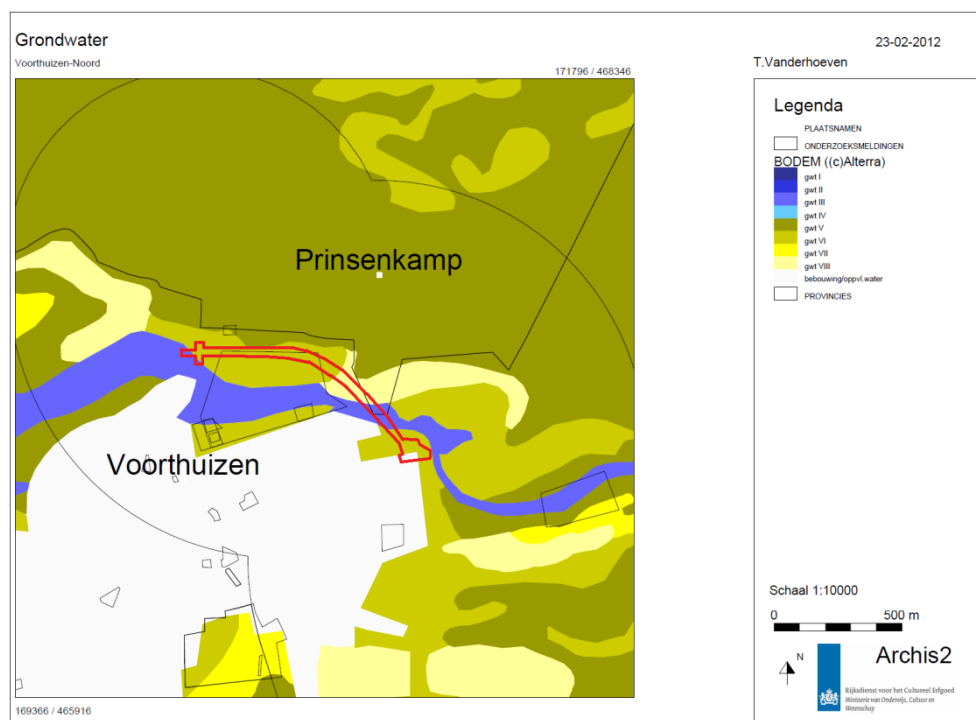
Tabel 2

Grondwatertrappen.

Grondwatertrap	I	II	II	IV	V	VI	VII
GHG in cm beneden maaiveld	(<20)	(<40)	<40	>40	<40	40-80	>80
GLG in cm beneden maaiveld	<50	50-80	80-120	80-120	>120	>120	(>160)

Afbeelding 11

Grondwater binnen het onderzoeksgebied (plangebied in rood).

HOOFDSTUK

3 Geschiedenis

3.1

INLEIDING

De geschiedenis van een onderzoeksgebied speelt een grote rol bij het bepalen van de archeologische verwachting. Historische bronnen kunnen informatie over de ontwikkelingen in het onderzoeksgebied geven. Voor de 19de en de 20ste eeuw zijn de ontwikkelingen te achterhalen door historisch kaartmateriaal te onderzoeken. Kaarten worden met een relatief grote regelmaat geproduceerd, en laten de ontwikkeling van een landschap nauwkeurig zien.

In onderstaande tabel zijn de verschillende archeologische perioden weergegeven waar verder in dit bureauonderzoek over zal worden gesproken.

Tabel 3

Archeologische perioden.

Bron: ABR.

Periode	Begin	Einde
Nieuwe tijd	1500	Heden
Late middeleeuwen	1050	1500
Vroege middeleeuwen	450	1050
Romeinse tijd	12 v. Chr.	450
Late ijzertijd	250 v. Chr.	12 v. Chr.
Midden ijzertijd	500 v. Chr.	250 v. Chr.
Vroege ijzertijd	800 v. Chr.	500 v. Chr.
Late bronstijd	1.100 v. Chr.	800 v. Chr.
Midden bronstijd	1.800 v. Chr.	1.100 v. Chr.
Vroege bronstijd	2.000 v. Chr.	1.800 v. Chr.
Laat neolithicum	2.850 v. Chr.	2.000 v. Chr.
Midden neolithicum	4.200 v. Chr.	2.850 v. Chr.
Vroeg neolithicum	5.300 v. Chr.	4.200 v. Chr.
Laat mesolithicum	6.450 v. Chr.	4.900 v. Chr.
Midden mesolithicum	7.100 v. Chr.	6.450 v. Chr.
Vroeg mesolithicum	8.800 v. Chr.	7.100 v. Chr.
Laat paleolithicum	35.000 v. Chr.	8.800 v. Chr.

3.2

GESCHIEDENIS

3.2.1

PREHISTORIE

De bewoningsgeschiedenis in de omgeving van Voorthuizen begint al in het laat Paleolithicum (35.000-8.800 v. Chr.). Het landschap bestond aanvankelijk uit toendra, en

ging met de intredende verhoging van de temperatuur over in berken- en dennenbos. De mens koos de hoge(re) gronden (stuwwal en dekzandrug en -koppen) voor zijn tijdelijke kampementen. Ten oosten van Voorthuizen zijn in het stuifzandgebied van de Veluwe (Kootwijkerzand en Kootwijkse veld) losse vondsten en clusters van vuurstenen werktuigen uit deze periode aangetroffen.

In het Mesolithicum (8800-5300 v. Chr.) zette de klimaatsverbetering definitief door. Het landschap veranderde van berken- en dennenbos in een meer gevarieerd loofbos. Ook de planten en struikenvariatie namen toe. In deze periode ontstonden naast jachtkampen ook basiskampen waar mensen langer verbleven en/of regelmatig terugkwamen. Door het natte klimaat werd de mens gedwongen zich met name op de hoge en droge delen van het landschap te vestigen, zoals de dekzandruggen- en koppen.

Hoewel ook in de omgeving van Voorthuizen dergelijke kampen verwacht mogen worden, zijn tot op heden geen nederzettingssporen, graven of grote vondstconcentraties aangetroffen. Wel zijn her en der losse vondsten uit deze periode aangetroffen.

In het Neolithicum (5300-2000 v. Chr.) vond de introductie van de landbouw plaats. Hiermee veranderde de gemeenschappen van rondtrekkende jagers en verzamelaars naar samenlevingen met meer permanente nederzettingen. Dekzandruggen en -koppen en hellingen van stuwwallen genoten nog steeds de voorkeur voor het stichten van nederzettingen. De nabijheid van water is bij deze nederzettingen echter ook van groot belang. Hoewel uit de omgeving van Voorthuizen genoeg losse vondsten bekend zijn, zijn nog geen nederzettingsterreinen opgegraven. Op grond van bekende gegevens van de Veluwe betrof het waarschijnlijk kleine, verspreide gehuchten van een of enkele waarschijnlijk relatief grote boerderijen met rondom akkers te midden van uitgestrekte gebieden met woeste gronden en bossen.²

Vanaf het laat Neolithicum komt het gebruik van grafheuvels in zwang. De funeraire traditie van grafheuvels bleef tot in de Bronstijd bestaan. Veel van de grafheuvels zijn nog steeds zichtbaar in het landschap. Op ca. 3 km ten noordoosten van het plangebied, ter hoogte van de Hunnenweg, zijn meerdere grafheuvels aangetroffen met Klokbeckergraven (zeven grafheuvels zijn aangemerkt als AMK-terrein).

In de Bronstijd (2000-800 v. Chr.) vond geleidelijk een overgang plaats van het gebruik van (vuur)steen naar brons. In de boerensamenlevingen veranderde aanvankelijk weinig. Net als het Laat Neolithicum was er sprake van verspreide bewoning in kleine gehuchten. Ook de traditie van begravingen in grafheuvels werd voortgezet. Tegen het einde van de Bronstijd ontstond de gewoonte om doden te cremen en de resten van de brandstapel te verzamelen en in een urn te stoppen. In de nabije omgeving zijn grafheuvels met graven uit de Bronstijd aangetroffen, zoals ca. 5 km ten oosten van het plangebied op de locatie Bergsham. Concrete aanwijzingen voor nederzettingen uit deze periode ontbreken vooralsnog. Wel raakte het gebied in deze periode dicht bevolkt. Door het kappen van bossen en intensieve veeteelt ontstonden de eerste heidevelden en kleinschalige zandverstuivingen.

Aan het einde van de midden Bronstijd trokken veel bewoners weg. De oorzaak hiervoor ligt waarschijnlijk in het uitgeput raken van de akkers.

² Van Oosterhout 2008.

Een opvallend verschijnsel uit de Bronstijd is het met opzet deponeren, al dan niet ritueel, van bronzen objecten in natte gebieden, zoals moerassen, vennen, beken en rivieren. Ook hiervan zijn uit deze omgeving geen voorbeelden bekend.

In de IJzertijd (800-12 v. Chr.) werd ijzer meer en meer als basismateriaal voor werktuigen en wapens gebruikt. Erts kwam veelvuldig lokaal voor, onder andere op de stuwwallen in de vorm van klapperstenen (limoniet).

De IJzertijd laat een ongekeerde schaalvergroting zien, niet alleen in de landbouw, maar ook in het aantal nederzettingen, in de contacten met andere regio's en in de sociale organisatie. Een nieuw gebruik in de landbouw zijn de kleine rechthoekige akkertjes die omgeven worden door een aarden wal, de zogenaamde celtic fields. Daarnaast kregen nederzettingen een meer vaste plaats. De urnenvelden uit de Bronstijd blijven tot in de eerste helft van de IJzertijd in gebruik.

Ten zuiden van het plangebied zijn tijdens proefsleuvenonderzoek in 2006 bewoningssporen uit de IJzertijd en/of Romeinse tijd aangetroffen.³ De sporen bestaan uit paalkuilen op een uitloper van een hogere dekzandrug. De sporen dateren mogelijk uit twee verschillende bewoningsperiodes. De oudste fase, in de vorm van paalkuilen op de dekzandrug, dateert uit de IJzertijd en/of Romeinse tijd, de jongste fase betreft een enkele paalkuil met duidelijk aardewerk uit de Midden en/of Laat Romeinse tijd.

3.2.2

ROMEINSE TIJD

De Romeinse Tijd (12 v. Chr. – 450 na Chr.) begint vanaf de vestiging van Romeinse militairen op de Hunerberg te Nijmegen. De bouw van een vesting (castrum) op deze strategische locatie maakte deel uit van het Romeinse plan om Germania tot aan de rivier de Elbe te veroveren.

De veldtochten tegen de Germanen ten noorden van de Rijn leverden echter dermate grote verliezen op dat de veroveringsplannen in de regeringsperiode van Tiberius (14-37 na Chr.) gestaakt werden. Vanaf die tijd richtte men zich met name op het aanleggen van een grenssysteem op de zuidelijke oever de Rijn. In 47 na Chr. werd deze rijksgrens of limes vastgelegd.

De Veluwe was een marginaal deel van de grensstreek. In Ermelo werd in de 2de of 3de eeuw nog een marskamp ingericht.

Tegen het eind van de 2de eeuw na Chr. kwam aan een relatief rustige en voorspoedige periode een eind door herhaaldelijke invallen van Germaanse stammen. Vanaf die periode vertoonde de Romeinse macht in het grensgebied tekenen van instabiliteit. De twee daaropvolgende eeuwen werden gekenmerkt door een afwisseling van perioden met invallen en herstel van de Romeinse grensverdediging. De Romeinse overheersing in Nederland eindigde definitief met een grootschalige inval van Germanen in 406 na Chr.⁴

Ten zuiden van het plangebied zijn tijdens proefsleuvenonderzoek in 2006 bewoningssporen uit de IJzertijd en/of Romeinse tijd aangetroffen (zie alinea hierboven).⁵

³ Schabbink 2006.

⁴ Van Oosterhout 2008.

⁵ Schabbink 2006.

3.2.3

MIDDELEEUWEN

Met de invallen van de Germanen in de 4de en 5de eeuw na Chr. viel het Romeinse Rijk uiteen en braken de 'dark ages' aan. Uit deze periode is zeer weinig bekend, aanwijzingen voor bewoning in deze periode (450-725 na Chr.) zijn in het algemeen schaars. In de Karolingische periode (750-1050 na Chr.) nam de bevolking op de Veluwe weer toe en zijn meer vondsten bekend. Voor het midden van de 8ste eeuw na Chr. werd het gebied definitief bij het Frankische rijk (Karolingers) gevoegd.

Voorthuizen dankt haar naam aan de doorwaadbare plaats of voorde door de Ganzebeek, waarbij vermoedelijk al vroeg een nederzetting ontstond. Voorthuizen wordt het eerst genoemd in historische bronnen uit de 8ste eeuw wanneer gesproken wordt van ene Bernhard van Vorthusen.⁶

Door intensief gebruik (steken van plaggen, overmatige houtkap e.d.) in de eeuwen daarna, raakte het gebied geleidelijk aan uitgeput. Hierdoor verdween de vegetatie en ontstonden vanaf de 10de eeuw omvangrijke zandverstuivingen op de heidevelden en akkers. De zandverstuivingen hebben op grote schaal plaatsgevonden op de Veluwe en plaatselijk het oorspronkelijke reliëf sterk gewijzigd. Bewoners van de Veluwe verplaatsten de nederzettingen naar de flanken van de stuwwallen en de omringende lagere gebieden. Een dorp als Kootwijk moest wel driemaal van plaats veranderen vanwege ondergestoven akkers, waarna het in de 12de eeuw werd verlaten.

Uit historische bronnen blijkt dat graaf Wichmond in de 10de eeuw goederen in Voorthuizen schonk aan het St. Vitusklooster te Elten.

De kerk van Voorthuizen wordt voor het eerst genoemd in een schenkingsbrief uit 1031. De bisschop van Paderborn, ene Meinwerck, noemt hierin een aantal schenkingen aan het Benedictijnenklooster Abdinckhof, waaronder de kapel te Vorthusen.⁷ De kapel in Voorthuizen behoorde in die jaren nog tot de kerk van Putten. Maar wordt vanaf het midden van de 14de eeuw als afzonderlijk kerspel genoemd.

Direct ten zuiden van het plangebied is bij proefsleuvenonderzoek dat in 2006 is uitgevoerd een nederzetting aangetroffen bestaande uit twee boerderij erven (vindplaats 2).⁸ De erven uit de 12de of 13de eeuw waren van elkaar gescheiden door greppels en ongeveer een halve hectare groot. De erven liggen op een kleine dekzandrug evenwijdig aan het smalle beekdal. De erven zijn zeer bescheiden in omvang en waren hoogstwaarschijnlijk onderdeel van een groter domeingood, in bezit van een heer of een geestelijke instelling. Door Schabbink is gesuggereerd dat het bij deze erven mogelijk gaat om oude kloostergoederen zoals genoemd in de historische schenkingsaktes.⁹

⁶ Schabbink 2006.

⁷ Schabbink 2006.

⁸ Schabbink 2006.

⁹ Schabbink 2006.

Door bevolkingstoename in de late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd werd het noodzakelijk om ook de minder vruchtbare gronden te ontginnen. Deze ontginningen werden aanvankelijk geïnitieerd door landsheren en kloosters. Tussen de gehuchten ontstonden grote aaneengesloten akkercomplexen, de zogenaamde essen of enken. In de loop van de Late Middeleeuwen werden akkergronden meer en meer met plaggenmest bemest. Deze bemesting leidde tot een verhoogde vruchtbaarheid en verbetering van de bodemstructuur van de akkers. Door het opbrengen van grote hoeveelheden plaggenmest vond geleidelijk ophoging van het humeuze dek op de akkers plaats, hierdoor ontstonden esdekken van soms meer dan een meter dikte. In de loop van de late Middeleeuwen werden nederzettingen plaats vast als gevolg van permanent gebruikte akkers, duurzamere boerderijen en plaatsgebondenheid in het feodale stelsel.

Voorthuizen was in de late middeleeuwen een pleisterplaats op de kruising van een aantal belangrijke wegen. Van oost naar west liep door Voorthuizen een belangrijke verbindingroute tussen Duitsland en Holland. De voorde of doorwaadbare plaats die hier lag was waarschijnlijk niet ver ten oosten van het huidige plangebied gesitueerd.

Ten zuiden van het plangebied is bij proefsleuvenonderzoek dat in 2006 is uitgevoerd een bewoond terrein uit het begin van de 17de eeuw aangetroffen.¹⁰ De locatie komt grotendeels overeen met de locatie van het Blanckersgoed, een goed dat al in de 15de eeuw in historische bronnen wordt genoemd. Het betreft een dienstmansgoed dat in het bezit is geweest van de abdij van Elten. In 1780 kwam er een eind aan het bestaan van het domein wanneer Hendrik Blankers afstand doet van het recht van de zaalweer (= herenhof of herenhuis).

3.2.4

NIEUWE TIJD

Vanaf 1600 kwam in deze regio de papierindustrie in opkomst. Met name de mogelijkheid om nieuwe beken aan te leggen (sprengbeken) en bestaande beken met sprengen te versterken, leidde in de 17de en 18de eeuw tot de bouw van een groot aantal nieuwe watermolens.¹¹ In deze periode ontstond ook het gebruik van rijke families om rond bestaande en nieuwe landhuizen omvangrijke parken aan te leggen waarin bestaande landschapsdelen werden geïncorporeerd. Door nieuwe landbouwontwikkelingen, zoals verbeterde werktuigen en kunstmest, konden ook de toen nog bestaande woeste gronden worden ontgonnen. Bij deze nieuwe grootschalige ontginningen werden ook de meeste tot dan toe onbruikbare, lage, natte zandgronden in gebruik genomen.

Mede door het gebruik van kunstmest, in plaats van het steken van plaggen, kon het stuifgevaar aan het einde van de 19de eeuw definitief worden beteugeld. Grote oppervlakken heide, voorheen nodig voor het weiden van schapen, werden overbodig en konden worden herbebost. Ook delen van de stuifzanden werden, met name door particuliere grondbezitters, herbebost voor de productie van hout.

¹⁰ Schabbink 2006.

¹¹ Van Oosterhout 2008.

Ook na de Tweede Wereldoorlog ging de intensivering van de landbouw door, met name door het verbeteren van reeds in cultuur gebrachte gronden. Zo werden ook de laaggelegen, natte gronden verbeterd door ontwatering door aanleg van nieuwe watergangen en drainage.

3.3

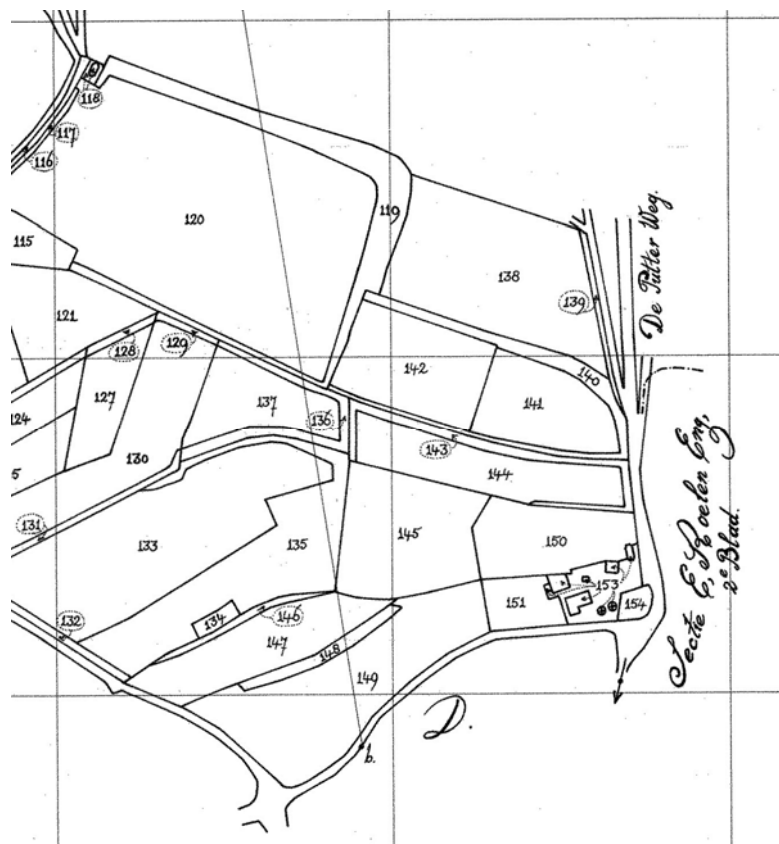
KADASTERKAART 1811-1832

Nadat het koninkrijk Holland in 1810 werd ingelijfd bij het Franse keizerrijk, werd begonnen aan het systematisch in kaart brengen van landeigendom, volgens het Franse systeem. Dit was de start van het kadaster. In de periode 1811-1832 werd vrijwel geheel Nederland in kaart gebracht met een in die tijd ongekennde detaillering. De kadasterkaarten zijn te verdelen in twee soorten. Als overzichtskaarten zijn de verzamelplannen gemaakt. Voor details tot op perceelniveau zijn er de minutenplannen.

Op de kadasterkaart 1811-1832 is te zien dat het plangebied destijds nog grotendeels onbebouwd was. In het westen van het plangebied (zie Afbeelding 12) is de huidige begraafplaats Diepenbosch langs de Rubensstraat (destijds 'Putterweg') nog niet weergegeven.

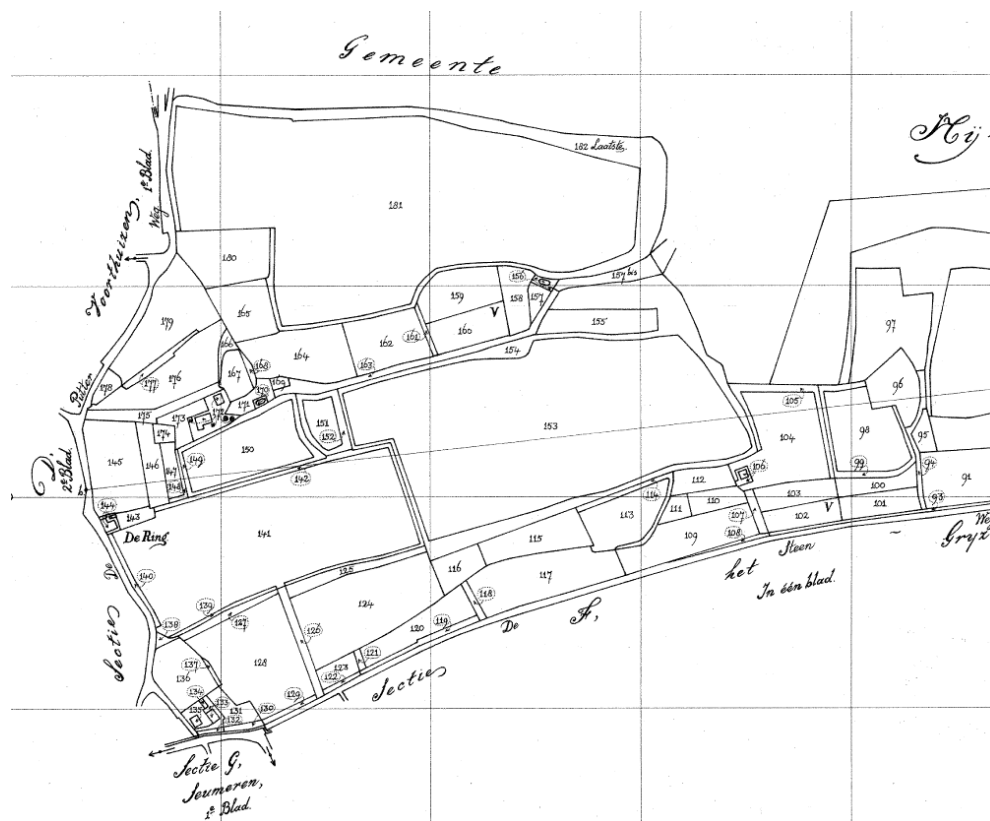
Afbeelding 12

Het westelijke deel van het plangebied op de kadasterkaart 1811-1832 (boven : Voorthuizen, sectie D, blad 1; onder: Voorthuizen, sectie E, blad 2).

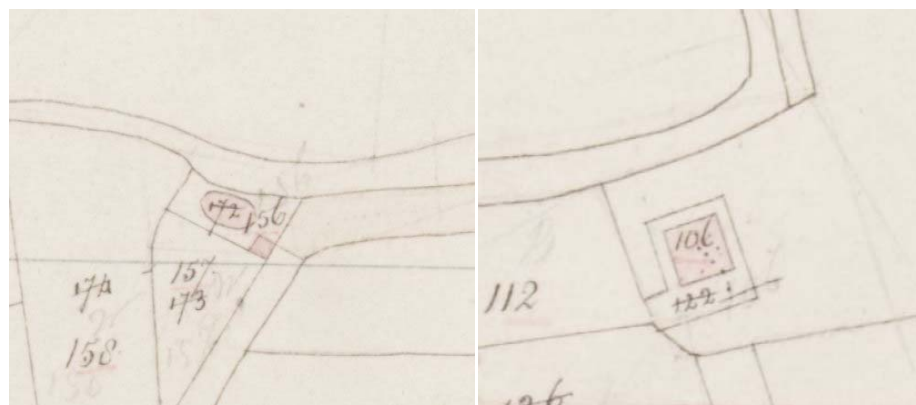
Afbeelding 13

Het plangebied op de
kadasterkaart 1811-1832;
Voorthuizen, sectie E, blad
2

Afbeelding 14

Details met bebouwing.
Links bebouwing centraal
gelegen ; Rechts bebouwing
ter hoogte van de huidige
Apeldoornsestraat 85.

3.4

TOPOGRAFISCHE MILITAIRE KAARTEN

Ten opzichte van de situatie in 1811-1832 is er maar weinig verandering te zien op de topografische militaire kaart 1830-1850 (zie Afbeelding 15). Nieuw is de vermelding van het Kerkhof (Diepenbosch). Hierna bleef het gebruik van het gebied vrijwel onveranderd tot rond 1930. Op de topografische militaire kaart uit 1931 is de bebouwing centraal gelegen in het plangebied verdwenen. In het noordoosten is daarentegen voor het eerst nieuwe bebouwing te zien. Zoals op de kaarten uit de decennia daarna te zien is, raakte het noorden van het plangebied geleidelijk aan verder bebouwd. Het grootste deel van het plangebied heeft echter tot op heden een agrarische functie behouden. Momenteel wordt echter gewerkt aan de realisatie van een grote nieuwbouwwijk.

Afbeelding 15

Topografische Militaire
Kaart 1830-1850.

Afbeelding 16

Topografische Militaire
Kaart (links 1870; rechts
1871).

Afbeelding 17

Topografische Militaire
Kaart 1931.

Afbeelding 18

Topografische kaart 1953.

Afbeelding 19

Topografische Kaart 1962.

Afbeelding 20

Topografische Kaart 1995.

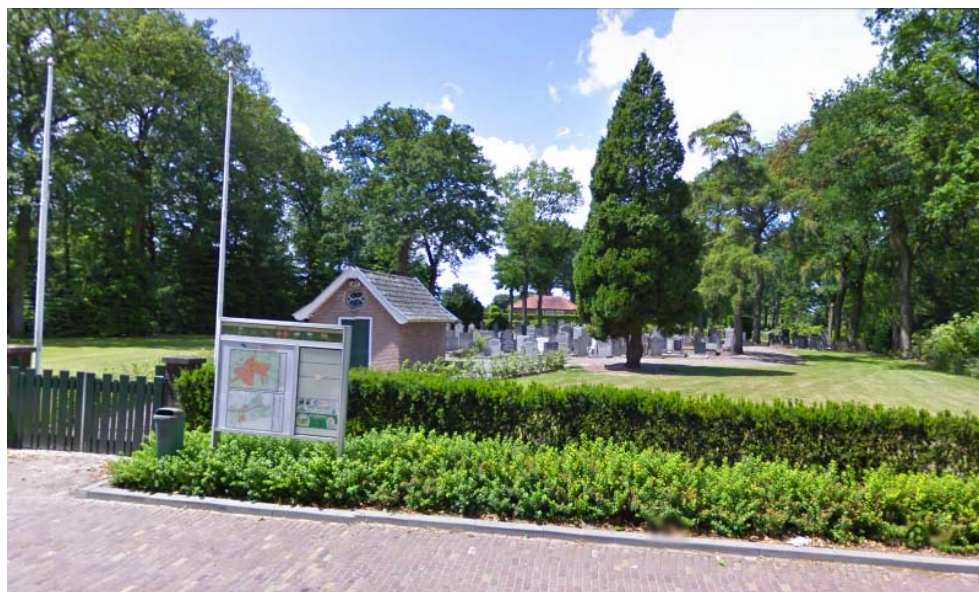
3.5

BOUWHISTORIE

Het onderzoeksgebied is grotendeels als landbouwgrond in gebruik geweest. Binnen het plangebied bevinden zich geen monumenten. In het westen van het plangebied loopt het tracé wel vlak langs de oude begraafplaats Diepenbosch met een lijkhuisje (Rubensstraat 67).

Afbeelding 21

Begraafplaats
Diepenbosch te
Voorthuizen.

Direct ten oosten van het plangebied ligt landgoed Huize Zandbergen aan de Apeldoornsestraat 95. Huize Zandbergen werd in 1695 gesticht als Herberg 'de Roskam'.

Afbeelding 22

Huize Zandbergen te
Voorthuizen.

Binnen het plangebied ligt wel de boerderij aan de Apeldoornsestraat 85, waar het tracé vlak langs komt te liggen (zie Afbeelding 23). De boerderij heeft niet de status van monument, maar staat al wel aangeduid op de kadasterkaart van 1811-1832.

Afbeelding 23

De boerderij aan de
Apeldoornsestraat 85,
gezien vanaf de
Roelenengweg.

HOOFDSTUK

4 Archeologie

4.1

INLEIDING

Om een archeologische verwachting voor een gebied op te kunnen stellen, is eerst kennis nodig van de reeds bekende archeologische waarden, en van de verwachting die voor het gebied geldt. In dit hoofdstuk zullen de bekende archeologische waarden en verwachtingen uit verschillende bronnen beschreven worden.

4.2

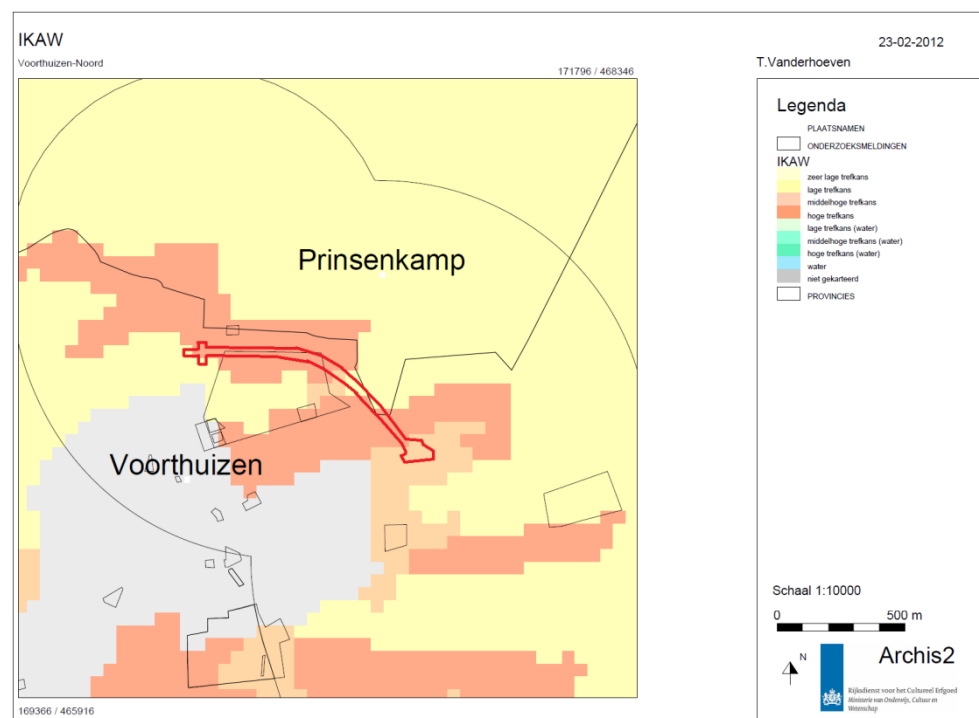
IKAW

De Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) is een landelijk bestand dat is gebaseerd op de gedachte dat in Nederland de mogelijkheden tot bewoning sterk samenhangen met het oorspronkelijke landschap en bodemtype, zodat men voorspellingen kan doen over de kans op het aantreffen van archeologische waarden. Deze trefkans staat op de IKAW weergegeven als een zeer laag, laag, middelhoog of hoog. Vooral gebieden met een middelhoge en hoge trefkans zijn van archeologisch belang.

Het plangebied voor de noordelijke rondweg ligt vrijwel volledig in een zone met een hoge trefkans. De rondweg ligt op twee dekzandruggen. De kleine zone tussen beide dekzandruggen heeft een lage/middelhoge trefkans.

Afbeelding 24

De IKAW binnen het onderzoeksgebied (plangebied in rood).

4.3

GEMEENTELIJKE ARCHEOLOGISCHE VERWACHTINGSKAART EN BELEIDSKAART

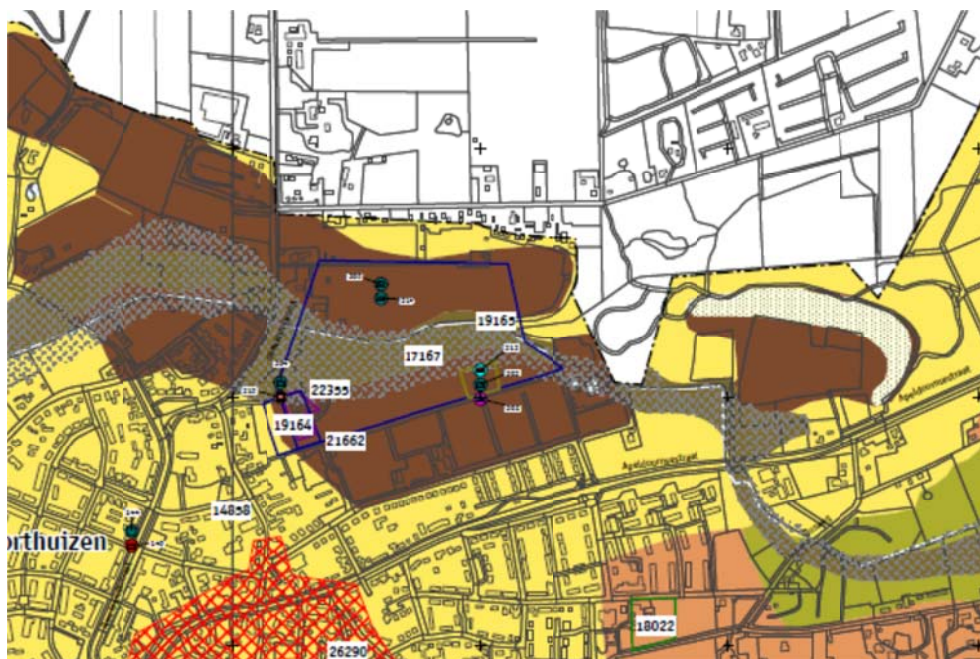
Voor het onderzoeksgebied is een gemeentelijke archeologische verwachtingskaart en een beleidskaart opgesteld. De archeologische verwachtingskaart is een compilatie van diverse kaarten, aangevuld met een grote hoeveelheid onderzoeksgegevens waardoor deze kaart veel nauwkeuriger is dan de hierboven besproken IKAW. Voor het bepalen van de verwachtingswaarde in het onderzoeksgebied is de gemeentelijke archeologische verwachtingskaart leidend.

Op de archeologische waarden- en verwachtingskaart (Afbeelding 25) zijn de twee oost-west georiënteerde dekzandruggen goed zichtbaar. De dekzandruggen zijn bedekt met een plaggendek. Tussen de beide dekzandruggen ligt een dekzandwelling. Ook het uiterste zuiden van het plangebied betreft een dekzandwelling.

De gemeentelijke archeologische beleidskaart (Afbeelding 26) laat een vergelijkbaar beeld zien als de IKAW. Aan de dekzandruggen is een hoge archeologisch verwachting toegekend, de dekzandwellingen kennen een middelhoge archeologische verwachting.

Afbeelding 25

Archeologische verwachtingskaart van het onderzoeksgebied (RAAP 2008).

Archeologische monumentenzorg in de gemeente Barneveld Gemeente Barneveld

Archeologische waarden- en verwachtingskaart
RAAP rapport 1502 kaartjilage 1, blad 1, schaal 1:50.000

legende

archeologische vindplaatsen

voor elke locatie vindplaats bij sluiters: zie coördinaten in catalogus (bijlage 1)

periode	vindplaatsen
Nieuwe tijd	begraaf
Late Middeleeuwen	aanblijfsgraf
Vroege Middeleeuwen	onderzetting algemeen
Middeleeuwen algemeen	kasteel
Romeinse tijd	klooster
12e eeuw	dipt
13e eeuw	grafheuvel
14e eeuw	urnenveld
15e eeuw	vuursteenbewerking/jachtkamp
16e eeuw	tuin, landbouw
17e eeuw	derengraf
18e eeuw	huisplaats/boerderij
19e eeuw	ijzerwinning
20e eeuw	metalenbewerking/mederij
21e eeuw	pittenbakkerij
22e eeuw	waterweg
23e eeuw	weg
24e eeuw	ongrachte site
25e eeuw	kerkhof
26e eeuw	laas vondst
27e eeuw	onbekend

terreinen op de archeologische
monumentenkaart (AMK)

terrein van archeologische waarde	15020
terrein van hoge archeologische waarde	AMK nummer (bijlage 2)
terrein van zeer hoge archeologische waarde	
terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd	

onderzoeksmethoden

archeologische begeleiding	4004
booronderzoek	
practisch onderzoek	
opgraving	
buursonderzoek	
onderzoeksmethodennummer (bijlage 3)	

geomorfologie

dekkandland

dekkandruggen en -kopen met een pluggendek	hoog
relatief hoge dekkandruggen en -kopen	hoog
dekkandruggen en -kopen	hoog
dekkandwelingen	middelmatig
dekkandvallen of -laagten	laag
brekelen	laag
delvormeige laagten binnen het dekkandland	laag

stuwvaldland van de Veluwe

stuwvalplateaus	hoog
stuwvalglooiingen	hoog
stuwvalhellingen	laag
gordeldekandglooiingen	hoog
gordeldekandwelingen	middelmatig
hoge stuifandruggen en randwelen op gordeldekand	hoog
lage stuifandruggen op gordeldekand	middelmatig
stuifandop	hoog

historische structuren

historische dorpskernen

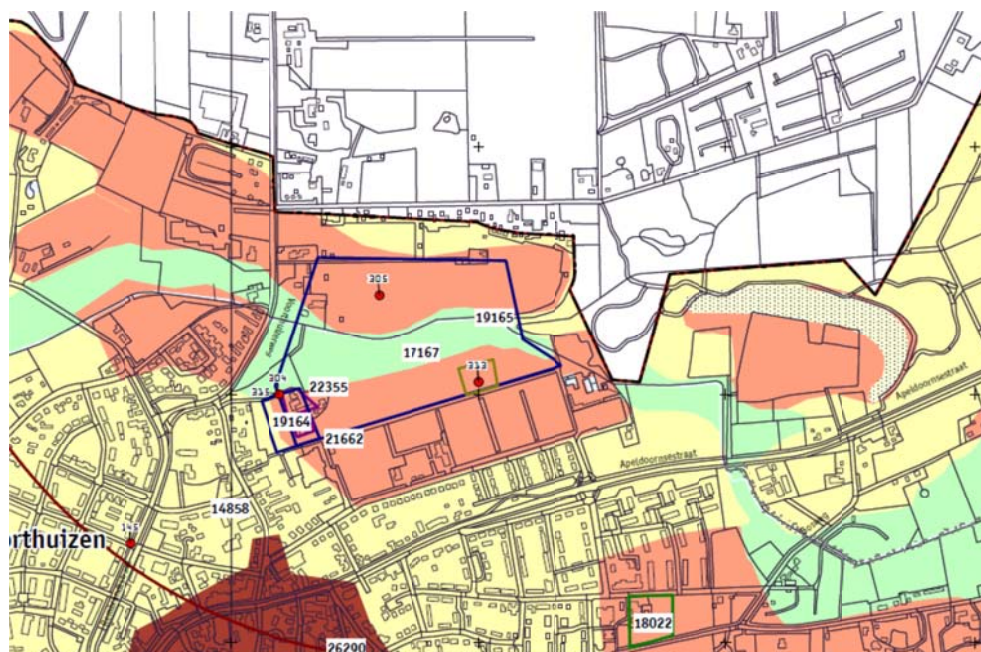
overig

verruwen	onbekend
afgegraven	geen
afgegraven	onbekend
afgegraven	onbekend
gros gemeente Barneveld	

RAAP
2004

Afbeelding 26

Gemeentelijke
archeologische
beleidskaart van het
onderzoeksgebied (RAAP
2008).

Archeologische monumentenzorg in de gemeente Barneveld

Gemeente Barneveld

Archeologische beleidskaart
RAAP-rapport 1682, kaartbijlage 2, blad 1, schaal 1:10.000

legenda

archeologische verwachting

- hoog
- middelmatig
- laag
- historische kern: hoog
- geen

overige eenheden

terreinen op de archeologische monumentenkaart (AMK)

- terrein van archeologische waarde
- terrein van hoge archeologische waarde
- terrein van zeer hoge archeologische waarde
- terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd

15629 AMK-nummer (bijlage 2)

onderzoeksmeldingen

- archeologische begeleiding
- booronderzoek
- proefleuvenonderzoek
- bureauonderzoek
- opgraving

4064 onderzoeksmeldingsnummer

overig

- vindplaats
- 102 catalogusnummer (bijlage 1)
- grens gemeente Barneveld

beleidsadvies

Archeologisch onderzoek noodzakelijk in plangebieden groter dan 100 m² bij bodemingrepen dieper dan 40 cm.

Archeologisch onderzoek noodzakelijk in plangebieden groter dan 100 m² bij bodemingrepen dieper dan 40 cm.

Vrijstelling voor archeologisch onderzoek met uitzondering van plangebieden met meerdere verwachtingzones. In deze gebieden dienen ook de zones met een lage archeologische verwachting onderzocht te worden.

Archeologisch onderzoek noodzakelijk in plangebieden groter dan 30 m² bij bodemingrepen dieper dan 50 cm.

Vrijstelling voor archeologisch onderzoek

4.4

AMK

De Archeologische Monumenten Kaart (AMK) geeft terreinen weer van archeologische waarde, hoge archeologische waarde, zeer hoge archeologische waarde en beschermde terreinen met zeer hoge archeologische waarde.

Binnen het onderzoeksgebied en de wijde omgevingen (meer dan 1 km) bevinden zich geen AMK-terreinen.

4.5

CULTUURHISTORISCHE WAARDENKAART

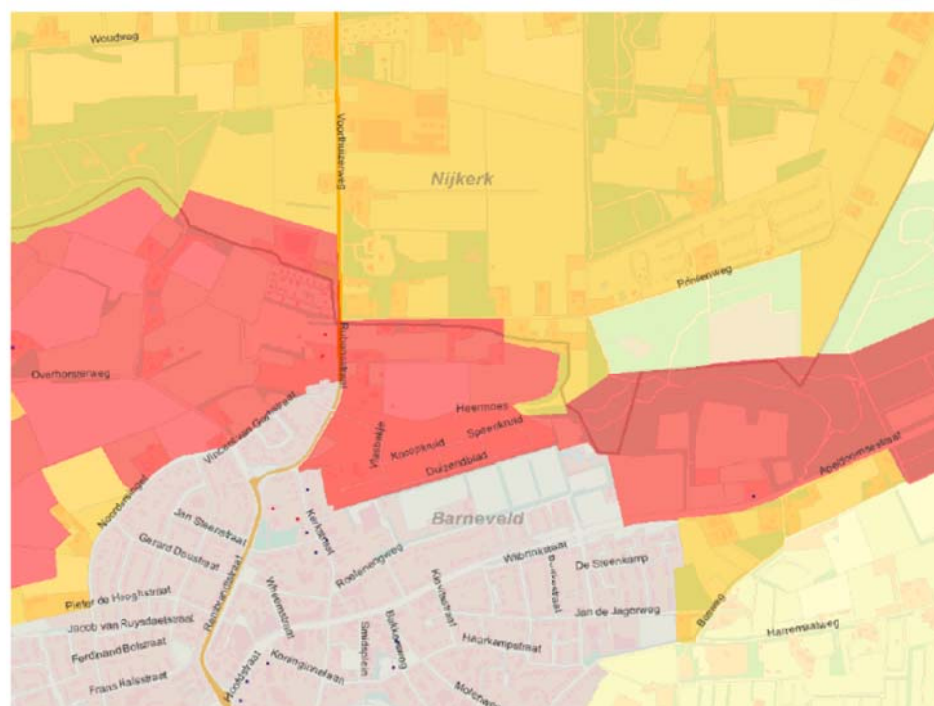
De provincie Gelderland beschikt over een eigen cultuurhistorische waardenkaart. Hierop staan archeologische gegevens, zoals archeologische monumenten, maar ook verschillende cultuurhistorische elementen in het landschap, zoals historische gebouwen, historisch geografische elementen en historisch landschapselementen.

Vanwege de esdekken op akkers op de dekzandruggen staat het gebied aangemerkt als hoge geografische waardering op de CHW Cultuurhistorie. Ten westen en ten oosten van het plangebied ligt een gemeentelijk monument, beschreven in alinea 3.5.

Op de CHW Historische geografie staat het westen van het plangebied als nat-droge kampontringingen, het zuidoostelijke deel van het plangebied staat aangemerkt als jonge ontginning en jonge buitens in nat-droge zandgebied.

Het onderzoeksgebied op de CHW Cultuurhistorie (Provincie Gelderland).

CHW Cultuurhistorie

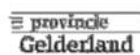

- historisch bouwkundige monumenten
 - agrarische functie
 - defensiefunctie
 - dienstverlennende functie
 - maatschappelijke functie
 - nijverheids- en industriële functie
 - nutsfunctie
 - onbekende functie
 - openbare ruimte en infrastructuurel functie
 - overheidsfunctie
 - recreatieve functie
 - religieuze functie
 - territoriale functie
 - waterstaatsfunctie
 - woonfunctie

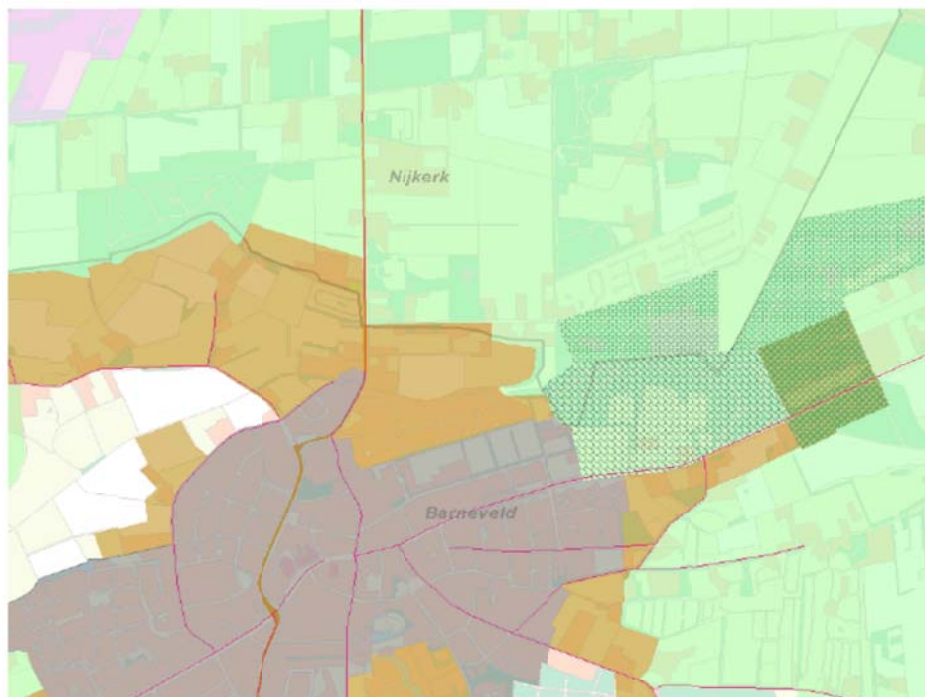
- historische geografie waardering
- laag
 - midden
 - hoog
 - water
 - bebouwing
 - onbekend
 - onbekend

Afbeelding 28

Het onderzoeksgebied op de CHW Historische geografie (Provincie Gelderland).

CHW Historische geografie

Legenda

- historische geografische lijnen
- beek, grotendeels natuurlijke waterloop
 - dijk/kade
 - dijk/kade/wal langs (rijks-)grens
 - historisch-geografische structuurlijn
 - kade met parallel wetering
 - kanaal
 - na 1850 (deels) vergraven natuurlijke waterloop
 - spoorlijn
 - verhoogd aangelegde weg, niet waterkerend (toponiem vaak „...dijk“)
 - vestingwal/-gracht
 - wegpas
 - wegpas langs (rijks-)grens
 - wegpas langs beek/grotendeels natuurlijke waterloop
 - wegpas met partiele wetering
 - wegpas op (de plek van) vestingwal
 - wetering, deels natuurlijk
 - wetering, gegraven waterloop
 - wetering langs (rijks-)grens
 - zichtlijn bij kasteel/buitenplaats

- historische geografische eenheden
- droge kamptongingen
 - oude bossen droge zandgebied
 - oude bossen op voormalig stuifzand
 - oude buitens in het droge zandgebied
 - nat-droge kamptongingen
 - overspoelde nat-droge kamptongingen
 - oude bossen nat-droge zandgebied
 - oude buitens nat-droge zandgebied
 - broeken in het zandgebied
 - overspoelde broeken in het zandgebied
 - beekbegeleide broeken
 - jonge ontginningen droge zandgebied
 - jonge bossen droge zandgebied
 - jonge bossen voormalig stuifzand
 - jonge buitens droge zandgebied
 - droge heide-relict
 - nieuwe functies op droge-heide
 - jonge bossen en heide rivierduinen en stuifzanden
 - jonge ontginning in nat-droge zandgebied
 - jonge bossen nat-droge zandgebied
 - jonge buitens nat-droge zandgebied
 - nat-droge heide-relict
 - droge heide niet in cultuur
 - stuifzand niet in cultuur

- nat-droge heide niet in cultuur
- ontginningen op hoge oeverwallen en donken
- stroomrugontginningen gevarieerde structuur
- regelmatige stroomrugontginningen op hoge delen stroomrug
- regelmatige stroomrugontginning op lage delen stroomrug
- buitens en oude bossen rivierengebied
- grote wielen en overslagen
- binnendijkse verlande riviermeander
- gebieden langs weteringen en kaden
- regelmatige komontginningen
- strookvormige komontginningen
- niet-regelmatige komontginning
- zijving
- kommen met rivierterrassen
- smalle oevers aan dijken
- a'gegraven kommen aan binnendijken
- uiterwaarden en zomerbed
- na 1850 buitengedijkt
- lage stroombed langs Linge
- hoge oevers linge
- na 1850 binnengedijkt uiterwaard
- voor 1850 binnengedijkt of gekaasd
- ontginningen op hogere plateaus
- oude bossen hogere plateaus
- ontginningen op plateaus en laagten

4.6

ARCHIS2: WAARNEMINGEN EN VONDSTMELDINGEN

De Rijksdienst voor het Culturele Erfgoed (RCE) heeft de beschikking over een archeologisch informatiesysteem, Archis2. In deze database staan alle gegevens over vondstmeldingen, waarnemingen en archeologische onderzoeken in Nederland.

Binnen het onderzoeksgebied bevinden zich geen vondstmeldingen.

Op ca. 50 meter ten zuiden van het plangebied liggen de waarnemingen 400.567 en 405.550, het betreft middeleeuws aardewerk afkomstig van de door middel van proefsleuven onderzochte vindplaats 2, waar twee boerderij erven uit de 12de/13de eeuw zijn aangetroffen.¹²

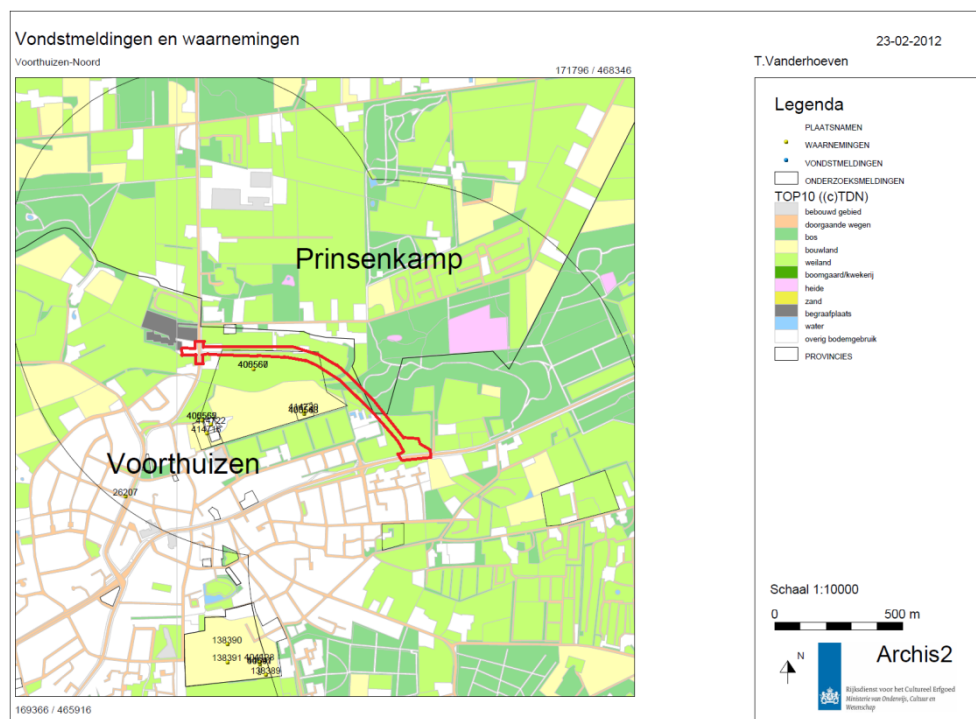
Op ca. 250 meter ten zuiden van het plangebied liggen de waarnemingen 400.563, 405.548, en 414.720. De waarnemingen zijn gerelateerd aan de door middel van booronderzoek, proefsleuven en definitief onderzoek onderzochte vindplaats 3, een nederzetting uit de late IJzertijd / vroeg Romeinse Tijd.

Op ca. 300 meter ten zuiden van het plangebied, ter hoogte van de Kerkstraat, liggen de waarnemingen 400.565, 405.552, 414.716 en 414.722. De vondstmeldingen zijn gerelateerd aan de door middel van booronderzoek, proefsleuven en definitief onderzoek onderzochte vindplaats 1, een boerderij uit de 17de eeuw. Behalve resten van deze boerderij, werden op het perceel direct ten zuiden hiervan sporen van bewoning uit de 11de en/of 12de eeuw aangetroffen. Naast deze middeleeuwse sporen en vondsten zijn grondsporen van in ieder geval een zevental spiekers en één (gereconstrueerde) boerderijplattegrond uit de Late IJzertijd gevonden.

¹² Schabbink 2006.

Afbeelding 29

Vondstmeldingen en
waarnemingen binnen het
onderzoeksgebied
(plangebied in rood).

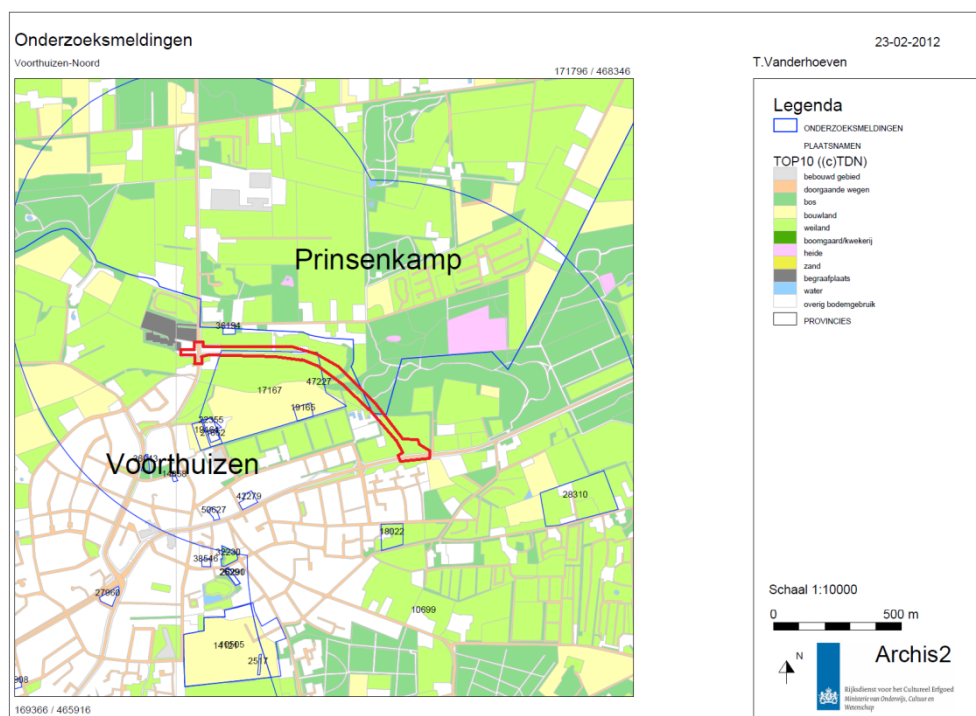

4.7

EERDER UITGEVOERD ONDERZOEK

Afbeelding 30

Onderzoeksmeldingen
binnen het
onderzoeksgebied, in rood
het huidige plangebied.

- Onderzoeksmelding 10.699 overlapt gedeeltelijk het onderzoeksgebied en betreft de oostelijke variant van de omleiding N303. In 2000 werd door RAAP voor het tracé een

booronderzoek uitgevoerd. Voor grote delen van het plangebied werd geadviseerd tot archeologische begeleiding tijdens de aanleg.¹³

- Onderzoeksmelding 17.167 ligt gedeeltelijk in het noordoosten van het onderzoeksgebied en betreft een proefsleuvenonderzoek van RAAP. Hierbij zijn drie vindplaatsen gedefinieerd; vindplaats 1 een historisch boerderijcomplex uit het begin van de 17de eeuw, vindplaats 2 twee boerenerven uit de volle Middeleeuwen (13de eeuw) en vindplaats 3 een nederzettingsterrein uit IJzertijd en/of Romeinse Tijd (zie Afbeelding 31).¹⁴ Alle drie de vindplaatsen zijn als behoudenswaardig aangemerkt.

Vindplaats 1 betreft de locatie van een historisch boerderijcomplex. Op de locatie werd een grote hoeveelheid aardewerk aangetroffen. Het vondstmateriaal zijn een mogelijke aanduiding voor een hogere status dan een gewoon boerenerv. Mogelijk is er sprake van een omgrachte herenboerderij uit de late 16de of vroege 17de eeuw. Ter plaatse zijn echter ook oudere vondsten gedaan uit de 12de/13de en 14de/15de eeuw alsook enkele jongere vondsten uit de late 17de tot het midden van de 18de eeuw. Uit historisch onderzoek is gebleken dat er een relatie bestaat tussen de vindplaats en het Blanckersgoed. Een goed in het bezit van de abdij van Elten dat al in de 15de eeuw in historische bronnen wordt genoemd.

Vindplaats 2 ligt direct ten zuiden van het huidige plangebied en betreft een nederzetting aangetroffen bestaande uit twee boerderij erven (vindplaats 2).¹⁵ De erven uit de 12de of 13de eeuw waren van elkaar gescheiden door greppels en ongeveer een halve hectare groot. De erven liggen op een kleine dekzandrug evenwijdig aan het smalle beekdal.

Vindplaats 3 ligt verder ten zuiden van het plangebied aan de zuidzijde van het beekdal. Ter plaatse is een zone van ca. 50 x 50 m met bewoningssporen uit de IJzertijd en/of Laat Romeinse Tijd aangetroffen. De bewoningssporen uit waarschijnlijk de IJzertijd betreffen mogelijk een deel van een gebouwplattegrond; de sporen zijn matig goed geconserveerd. In de jaren '50 van de 20ste eeuw zijn de hoogste delen van het terrein in de laagte van het beekdal geschoven. Omdat het terrein in vroeger tijden zeer geaccidenteerd was, zijn de hogere delen verstoord geraakt en mogelijke bewoningssporen deels verdwenen. Direct grenzend aan de hogere koppen liggen echter lager gelegen gronden die niet zijn verstoord.¹⁶

- Onderzoeksmelding 19.164 betreft de definitieve opgraving van vindplaats 1, onderzoeksmelding 19.165 betreft de definitieve opgraving van vindplaats 3. Beide onderzoeken hebben in 2006 plaats gevonden.¹⁷

¹³ Oude Rengerink 2000 (RAAP-rapport 581).

¹⁴ Schabbink 2006 (RAAP-rapport 1365).

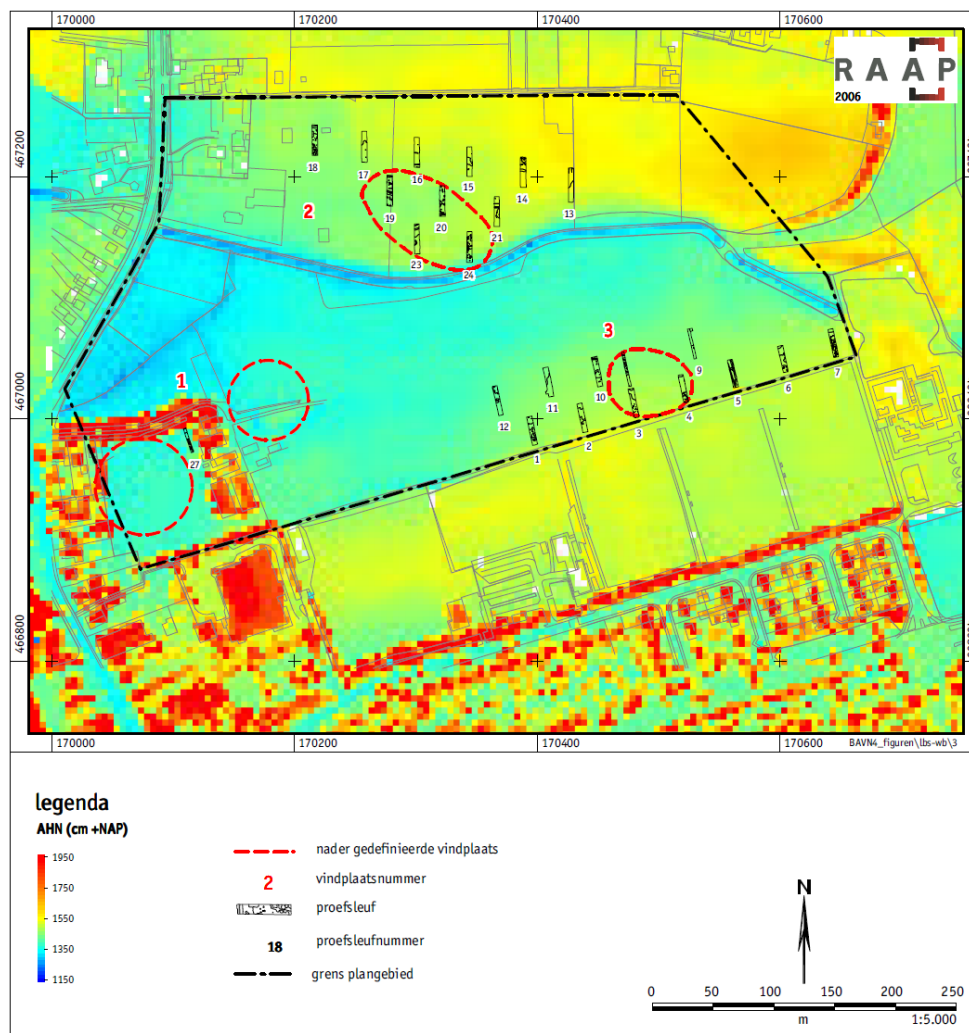
¹⁵ Schabbink 2006.

¹⁶ Schabbink 2006.

¹⁷ Schabbink 2008 (RAAP-rapport 1742).

Afbeelding 31

Overzicht van de drie vindplaatsen uit het proefsleuvenonderzoek te Voorthuizen-noord (Schabbink 2006).

- Onderzoeksmelding 22.355 betreft een archeologische begeleiding tijdens sloopwerkzaamheden langs de Kerkstraat. Het doel van de archeologische begeleiding was het vaststellen van de exacte locatie van de zaalweer van het domein Blanckersgoed.
- Onderzoeksmelding 25.915 betreft het onderzoek van RAAP uit 2007 ten behoeve van de gemeentelijk archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart.

HOOFDSTUK

5 Conclusies en advies

5.1

CONCLUSIES BUREAUONDERZOEK

Het onderzoeksgebied ligt in het dekzandlandschap van de Gelderse Vallei dat gekenmerkt wordt door dekzandruggen en -laagten. Het huidige landschap is grotendeels gevormd door de geologische processen gedurende het midden en laat Pleistoceen.

De dekzandruggen zijn van oudsher gunstige plekken geweest voor de mens om zich te vestigen. In de omgeving van het plangebied zijn archeologische resten vanaf het laat paleolithicum bekend.

De Romeinse Tijd en de daaropvolgende 'dark ages' laten een terugloop in bewoning in het gebied zien. Vanaf de 7de/8ste eeuw nam de bevolking op de Veluwe weer toe en werden gronden opnieuw ontgonnen en dorpen gesticht. Mogelijk betreft Voorthuizen ook een 8ste eeuwse stichting.¹⁸

Binnen het plangebied liggen geen AMK-terreinen. Wel bevinden zich drie vindplaatsen binnen het onderzoeksgebied. Direct ten zuiden van het plangebied ligt vindplaats 2, welke twee boerenerven betreft uit de Middeleeuwen. Aan de zuidkant loopt het plangebied langs vindplaats 3, een nederzetting uit de IJzertijd/Romeinse Tijd. Binnen het plangebied zijn meerdere archeologische resten te verwachten.

Binnen het onderzoeksgebied ligt één gebouwd monument, deze wordt echter niet door het tracé geraakt.

Op oud kaartmateriaal is te zien dat het plangebied van oudsher hoofdzakelijk als akkergrond in gebruik was. Binnen het onderzoeksgebied lagen wel enkele gebouwen (zoals de vermoedelijke schaapskooi en de kort daarvoor gebouwde boerderij) en landweggetjes welke in de 19de/20ste eeuw zijn verdwenen.

Binnen het plangebied bevinden zich mogelijk nog resten van historische boerderijen die van archeologisch belang zijn.

5.2

ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING

Het onderzoeksgebied ligt grotendeels op twee hoog gelegen dekzandruggen ten noorden van Voorthuizen.

¹⁸ Schabbink 2006, 32.

Voor het onderzoeksgebied geldt dat op de hoger gelegen dekzandruggen vaak een goed ontwikkelde enkeerdgrond (esdek) is ontstaan. Op de plekken waar esdekken aanwezig zijn is de kans groot dat archeologische resten voorkomen uit alle archeologische perioden. De archeologische resten kunnen voorkomen onder het esdek tot in de top van de oorspronkelijke C-horizont. Door afdekking met een esdek zijn de archeologische resten doorgaans bovendien beschermd en goed bewaard gebleven.

In de omgeving van het plangebied komen al vondsten voor uit het laat Paleolithicum en het Mesolithicum. Hoewel er nog geen sites uit deze periode zijn aangetroffen, is het te verwachten dat deze gesitueerd waren op de hogere gronden, zoals de dekzandruggen binnen het plangebied. Binnen het plangebied bestaat er een gerede kans op het aantreffen van archeologische resten uit deze periode, het zal hierbij naar verwachting hoofdzakelijk gaan om vondststrooiingen / losse vondsten.

Uit het Neolithicum en de Bronstijd zijn grafheuvels bekend die ten noordoosten van het onderzoeksgebied liggen. Nederzettingen uit deze perioden zijn vooralsnog onbekend maar het is te verwachten dat ook deze gesitueerd waren op de hogere gronden, zoals de dekzandruggen binnen het plangebied. Binnen het plangebied bestaat derhalve een gerede kans op het aantreffen van nederzettingsresten uit deze perioden.

Ten zuiden van het plangebied zijn de resten aangetroffen van een nederzetting uit de IJzertijd en/of Romeinse Tijd. Deze was gesitueerd op een uitloper van een hogere dekzandrug. Binnen het plangebied geldt een hoge verwachting op het aantreffen van archeologische resten uit de IJzertijd/Romeinse Tijd. Hierbij valt hoofdzakelijk te denken aan resten van nederzettingen in de vorm van zwervende erven en mogelijke grafvelden.

Ten oosten van het plangebied ligt de huidige kerk, welke al genoemd wordt in de 11de eeuw, maar mogelijk terug gaat tot op de vroege Middeleeuwen. Bewoning uit de vroege Middeleeuwen zal zich waarschijnlijk rond deze toenmalige kapel hebben geconcentreerd. Direct ten zuiden van het plangebied, zijn de resten aangetroffen van een nederzetting uit de 12de/13de eeuw. Mogelijk strekken deze nederzetting of daaraan gerelateerde sporen zich uit tot binnen het plangebied.

Ten zuiden van het plangebied heeft het Blanckersgoed gelegen. Dit goed was tot 1780 in gebruik, daarna raakte het in verval. Het huidige plangebied was in deze periode vermoedelijk in gebruik als weidegrond (noordelijke deel) en akkerareaal (zuidelijke deel). Uit historisch kaartmateriaal is gebleken dat er binnen het plangebied enkele gebouwen stonden zoals een schaapskooi en een boerderij. Met name in het zuidelijke deel van het plangebied geldt een hoge verwachting op het aantreffen van resten uit deze periode.

5.3

ADVIES

De resultaten van het bureauonderzoek wijzen erop dat het gehele plangebied in aanmerking komt voor archeologisch vervolgonderzoek. Binnen de AMZ-cyclus wordt normaliter na het bureauonderzoek een inventariserend veldonderzoek in de vorm van verkennend booronderzoek uitgevoerd.

In steeds meer gemeenten is het beleid om, in geval van de aanwezigheid van een plaggendek op een dekzandrug of -kop, na uitvoering van het bureauonderzoek direct een proefsleuvenonderzoek uit te voeren en de verkennend fase van het inventariserend onderzoek over te slaan.

Gezien de omvang van het plangebied adviseren wij toch om eerst een verkennend booronderzoek uit te voeren. Het doel van dit onderzoek is om te bepalen in hoeverre de bodemprofielen intact zijn om zo eventueel verstoorde zones voor vervolgonderzoek te kunnen uitsluiten.

Het verkennend booronderzoek in combinatie met een nauwkeurige analyse van het AHN moet bovendien leiden tot een gedetailleerd landschaps-/verwachtingenmodel op basis waarvan een weloverwogen keuze kan worden gemaakt voor de locatie van de proefsleuven.

Voor de gebieden waarvoor uit het verkennend onderzoek blijkt dat de bodem niet verstoord is, wordt geadviseerd tot het uitvoeren van een proefsleuvenonderzoek (IVO-P).

Wij maken u erop attent dat bovenstaand advies niet uitsluit dat er bij graafwerkzaamheden (niet voorspelbare) toevalsvondsten kunnen worden aangetroffen, zoals bedoeld in paragraaf 7, artikel 53 van de Monumentenwet. In dat geval moet hiervan melding worden gedaan bij het Bevoegd Gezag.

Dit advies dient door de initiatiefnemer te worden voorgelegd aan het Bevoegd Gezag, in dit geval gemeente Barneveld. Het Bevoegd Gezag zal het advies beoordelen en een "Besluit tot vervolgonderzoek" nemen. Het Bevoegd Gezag kan van het advies afwijken.

HOOFDSTUK

6 Bronnen

Literatuur

- Berendsen, H.J.A., 2008: Landschappelijk Nederland. Assen.
- Heunks, E., 2004. Plangebied Voorthuizen-Noord te Voorthuizen, gemeente Barneveld; archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek (RAAP-notitie 963). Amsterdam.
- Oosterhout, F. van, 2008: Archeologische monumentenzorg in de gemeente Barneveld: Deel 2: toelichting op de archeologische waarden- en verwachtingskaart.
- Oude Rengerink, J.A.M., 2000: Oostelijke omlegging N303 Voorthuizen, gemeente Barneveld; een Aanvullende Archeologische Inventarisatie (AAI-1) (RAAP-rapport 581). Amsterdam.
- Schabbink, M., 2006: Plangebied Voorthuizen-Noord. Gemeente Barneveld. Archeologisch vooronderzoek: een proefsleuvenonderzoek (RAAP-rapport 1365). Amsterdam.
- Schabbink, M. 2008: Blanckensgoed te Voorthuizen-Noord: gemeente Barneveld : definitief archeologisch onderzoek op vindplaatsen 1 en 3 (proefsleuven, opgravingen en archeologische begeleiding) (RAAP-rapport 1742).

Internetbronnen

- www.ahn.nl
- archis2.archis.nl; Archeologisch Informatiesysteem Archis2; Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE)

Kaarten

- Actueel Hoogtebestand van Nederland
- Archeologische Monumenten Kaart (AMK).
- Bodemkaart Nederland (1:50:000); Alterra.
- Geomorfologische Kaart (1:50:000); Alterra.
- Kadasterkaart 1811-1832

- Topografische kaart 1953
- Topografische kaart 1962
- Topografische kaart 1995
- Topografische Militaire Kaart 1830-150
- Topografische Militaire Kaart 1870/1871
- Topografische Militaire Kaart 1931
- Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) 3e generatie; Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE)

Colofon

ARCHEOLOGISCH BUREAUONDERZOEK Voorthuizen-Noord

OPDRACHTGEVER:

Gemeente Barneveld

STATUS:

Definitief

AUTEUR:

Timo Vanderhoeven

GECONTROLEERD DOOR:

D.Bedeaux

VRIJGEGEVEN DOOR:

D.Bedeaux

15 juni 2011
076310860:0.2

ARCADIS NEDERLAND BV
Utopialaan 40-48
Postbus 1018
5200 BA 's-Hertogenbosch
Tel 073 6809 211
Fax 073 6144 606
www.arcadis.nl
Handelsregister 9036504

©ARCADIS. Alle rechten voorbehouden. Behoudens
uitzonderingen door de wet gesteld, mag zonder schriftelijke
toestemming van de rechthebbenden niets uit dit document
worden veeleenvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door
middel van druk, fotokopie, digitale reproductie of anderszins.